

Nadruk verboden

PRIJS VOOR NIET-LEDEN f 2,50

ORGAAN

van de

Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

OPGERICHT 6 MEI 1865

1963-1964

1e Aflevering

Inhoud:

Prof. Dr J. A. A. VAN DOORN

Hoogleraar in de sociologie aan de Nederlandsche
Economische Hoogeschool en aan de Koninklijke
Militaire Academie

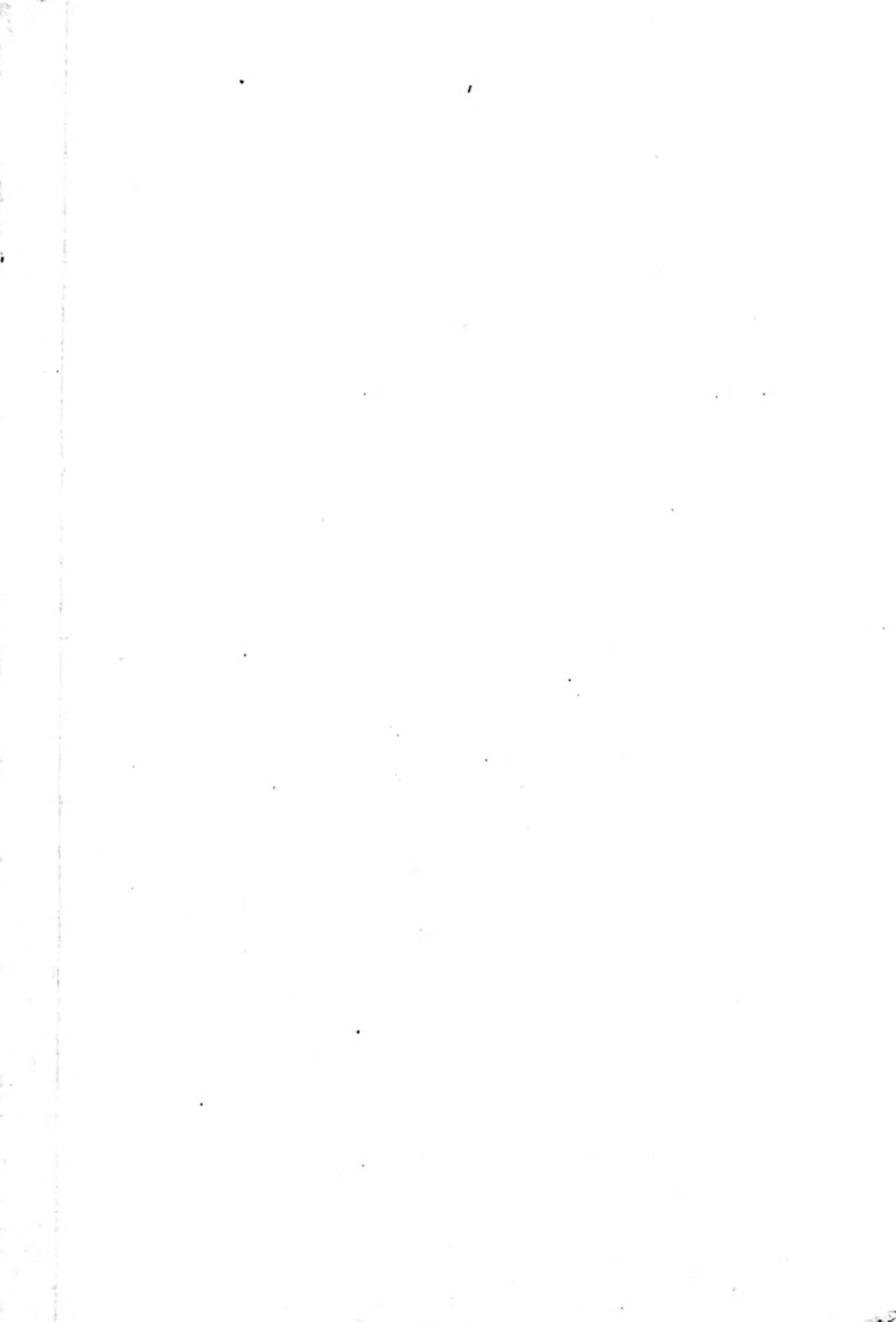
over

**DE KRIJGSMACHT ALS MAATSCHAPPELIJKE
FACTOR**

KON. MIL. ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Kasteelplein 10
BREDA

Voor adresveranderingen of opgave van adres en nieuwe leden zich te wenden tot Lt-Kolonel W. F. ten Boske, Secretaris-penningmeester van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, Sleedoornstraat 3 te 's-Gravenhage, telefoon 322478, postrekening 78828

Redactie: C. Koster, Kolonel G.S., p/a Hogere Krijgsschool, Frederikskazerne, 's-Gravenhage, telefoon 184670, toestel 1505.

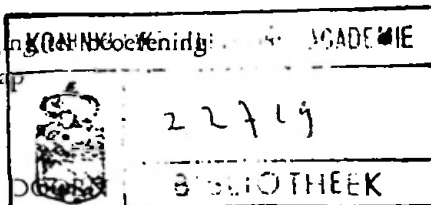

**BIJeenKOMST OP WOENSDAG 16 OKTOBER 1963
TE 's-GRAVENHAGE**

Voordracht gehouden voor de Vereniging Koninklijke Academie
van de Krijgswetenschap

door

Professor Dr. J. A. A. VAN DOORN

Hoogleraar in de sociologie aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool
en aan de Koninklijke Militaire Academie

over

DE KRIJGSMACHT ALS MAATSCHAPPELIJKE FACTOR

Voorzitter: Z.E. Luitenant-Generaal b.d. J. H. COUZY

De Voorzitter:

Mijne heren, ik open de eerste bijeenkomst van het werkjaar 1963—1964 en ik heet U allen van harte welkom. In het bijzonder verheugt het ons de staatssecretaris voor de Koninklijke Landmacht in ons midden te mogen hebben; wij appreciëren dit in hoge mate. Bovendien verheugen wij ons in de aanwezigheid van ons erelid generaal Calmeijer. Daarnaast wil ik gaarne een woord van welkom richten tot de inleider van hedenavond, professor Van Doorn.

U zal het ons niet euvel duiden dat, alvorens wij van Uw voordracht kunnen gaan genieten, wij enige huishoudelijke zaken afdoen, welke nu eenmaal in het begin van het werkjaar altijd op het programma staan.

Dan hebben wij als eerste punt het verslag over de toestand van de vereniging. Hiervoor wil ik graag het woord geven aan de secretaris-penningmeester, overste Ten Boske.

De secretaris-penningmeester:

Mijnheer de voorzitter, Excellenties, mijne heren.

Ondanks haar hoge leeftijd van 98 jaren houdt de vereniging zich goed staande. Dit is mogelijk dank zij de blijvende belangstelling harer leden, zowel burgers als militairen in binnen- en buitenland.

Bij de aanvang van het verenigingsjaar, op 1 oktober 1963, bedroeg het aantal leden 1635. Dit aantal is 45 lager dan dat van vorig jaar. De teruggang is voornamelijk het gevolg van een geringere aanmelding van nieuwe leden. Tegenover de 102 aanmeldingen van vorig jaar konden in het afgelopen jaar slechts 53 nieuwe leden worden geboekt. Het aantal leden, dat wegens overlijden, bedanken of administratief werd afgevoerd bedroeg ditmaal 98, een getal dat gunstig afsteekt tegen het aantal van 177 van vorig jaar. Het ziet er naar uit, dat met een regelmatig voortgezette wervingsactie, vooral door de gezamenlijke leden-docenten aan de militaire onderwijsinrichtingen, een hoger ledental kan worden bereikt en gehandhaafd.

Ten aanzien van de financiële positie van de vereniging wordt verwezen naar de jaarrekening en de balans, die ingevolge artikel 26 van het Reglement te zamen met de bevindingen van de commissie, die eveneens ingevolge genoemd artikel met de controle op het financieel beheer is belast, zullen worden afgedrukt in de eerstvolgende aflevering van het Orgaan.

Vooruitlopende daarop kunnen twee zaken worden vermeld, die aanstonds van belang zijn. In de eerste plaats kan worden gesteld, dat in het afgelopen jaar het evenwicht tussen de ontvangsten en uitgaven kon worden gehandhaafd. In de tweede plaats moet worden gemeld dat een groot aantal leden, ongeveer 500, nog contributie verschuldigd is over verenigingsjaren, die al zijn verlopen. Alleen al voor het afgelopen jaar beloopt de achterstallige contributie minstens 7500 gulden. Vooral in verband met eventuele herdenkingsplannen ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de vereniging in 1965 moet het van groot belang worden geacht, dat de achterstand in de betaling van de contributie ten spoedigste wordt ingehaald.

De Voorzitter:

Is er over de financiële toestand nog iets te vertellen op dit moment?

De secretaris-penningmeester:

De controle door de kascommissie heeft gisteravond plaatsgevonden. De bevinding daarvan zal worden bericht en worden afgedrukt, gelijk met de begroting, de jaarrekening en de balans van het vorige jaar, in het eerstvolgende nummer van het orgaan. De decharge kan pas plaatsvinden nadat iedereen daarvan heeft kennis genomen, mijnheer de voorzitter.

De Voorzitter:

Ik dank u zeer. Heeft één van u misschien een vraag of opmerking naar aanleiding van wat de secretaris-penningmeester heeft gezegd?

Zo niet, dan wilde ik er nog wel een woord aan verbinden om u op te wekken nog meer propaganda te maken voor de vereniging aangezien u merkt, dat het ledental, heel langzaam wel, achteruit loopt.

Zoals u van de secretaris-penningmeester heeft gehoord, is de controle op het financieel beheer uitgevoerd door de kascommissie, Kolonel van de Generale Staf, Bijl; Majoor van de Militaire Administratie, Van Lent; en Kapitein van de Militaire Administratie Van Zutphen. Het resultaat dezer controle zal worden gepubliceerd in het eerstvolgende nummer van het orgaan en daarna kunnen wij dus de penningmeester volledig dechargeren van zijn beleid.

Dan zijn enige heren periodiek aan de beurt van aftreden als lid van het bestuur en heeft een tweetal leden van het bestuur ontheffing uit hun functie gevraagd. Wanneer we eerst bezien de aan de beurt van aftreden zijnde leden van het bestuur. De heer Mijnlief, overste Ten Boske en majoor Lamers hebben zich alle drie herkiesbaar gesteld, terwijl er geen tegenkandidaten zijn voorgesteld. Ik meen dus te mogen aannemen dat u allen met een herverkiezing van deze drie heren akkoord gaat. (Applaus). Ik dank u zeer, ik wens de herkozenen geluk met hun herbenoeming. Wij stellen het als bestuur op prijs nog langer van uw medewerking en van uw adviezen te kunnen profiteren en we zijn blij dat u dit kunt voortzetten.

Dan hebben Generaal Den Toom en Kolonel Gouman ontheffing gevraagd uit hun functie in verband met de andere militaire taakvervulling welke hun is opgedragen. Generaal Den Toom is directeur materieel luchtmacht geworden, Kolonel Gouman is van directeur krijgsschool chef van de staf van het legerkorps geworden. Generaal Den Toom heeft mij al reeds in het voorjaar verzocht om van zijn bestuursfunctie te worden ontheven en ik heb hem toen al een brief gezonden om hem te bedanken, maar ik wilde dit graag nog even in uw aller aanwezigheid doen. Wij moeten het nu eenmaal respecteren dat iemand, gezien de werkzaamheden welke hij moet of gaat verrichten, op een gegeven moment niet meer de gelegenheid heeft zijn volle krachten aan de vereniging te wijden. Het spijt ons natuurlijk dat Generaal Den Toom ons gaat verlaten, wij hebben de jaren dat hij in ons midden mocht verkeren, bijzonder veel van hem geprofiteerd. Ik vond altijd het plezierigste, dat u vraagstukken tot hun eenvoudigste proporties wist terug te brengen en dat u op een gegeven moment, wanneer de discussies over een bepaald onderwerp te ingewikkeld werden, u een analyse gaf, waarbij het een eenvoudig geheel werd, zodat wij dan makkelijker tot een oplossing konden geraken. Wij zijn u daarvoor bijzonder erkentelijk en het spijt ons bijzonder u te moeten missen. Wij wensen u veel goeds in uw nieuwe functie en we bedanken u van ganser harte voor wat u voor de vereniging heeft willen doen. (Applaus).

Kolonel Gouman is blijkbaar iets vlugger vertrokken naar zijn nieuwe functie dan in het voornemen lag, het gevolg is dat hij dan ook met ingang van heden is bevorderd tot brigadegeneraal. In de eerste plaats daarmee onze hartelijke gelukwensen. Maar daar wilde ik toch wel iets anders aan toevoegen. De Directeur van de Hogere Krijgsschool is in het bestuur de redacteur, de redacteur van het wetenschappelijk jaarbericht en van het orgaan. Men heeft daar natuurlijk normaal als lid van de vereniging weinig mee te maken, maar de redacteur heeft, naast de secretaris-penningmeester, de belangrijkste functie in het bestuur. Hij regelt praktisch alle voordrachten. Het hangt natuurlijk een beetje van de persoon af, maar Generaal Gouman heeft altijd een bijzonder groot initiatief in dit opzicht betoond. Hij zoekt naar de sprekers, hij gaat na welke mensen in aanmerking komen te schrijven in het wetenschappelijk jaarbericht, hij heeft dikwijls de grootste moeite om deze kopijen op tijd binnen te krijgen, met andere woorden hij verzet bijzonder veel arbeid. Daarnaast zorgt hij voor de organisatie van de lezingen. Hij heeft daar ontzaglijk veel werk aan gehad. Bovendien bleef hij altijd zijn goed humeur behouden. Hij belde mij wel eens op en vroeg dan of dit of dat zo kon, meestal kon ik alleen maar ja zeggen, een enkele keer zei ik wel eens: „zou je misschien daar aan denken“, maar dat is hoogst zelden geweest. Hij heeft in de afgelopen jaren als redacteur ontzaglijk veel voor de vereniging gedaan en ik wilde dit graag nog even in uw midden zeggen om hem namens de gehele vereniging van harte te bedanken voor de vele arbeid die hij ten bate van de vereniging heeft verricht. (Applaus).

Zoals u heeft gezien, heeft het bestuur zich dus genoodzaakt gezien, de beide heren te vervangen en heeft daarvoor als kandidaat gesteld Generaal-majoor Thijssen voor de plaats van Generaal Den Toom en Kolonel Koster voor de plaats van Kolonel Gouman. Generaal Thijssen omdat hij op de luchtmachtstaf werkzaam is als opvolger van Generaal Den Toom. Wij hebben al enige malen van zijn adviezen, toen hij nog geen lid van het bestuur was, geprofiteerd. Kolonel Koster is de nieuwe Directeur van de Hogere Krijgsschool, zodat hij

de meest aangewezenen is de redacteur op te volgen. Wij hebben daar ook niets op gehoord en ik zou dus willen vragen of ik daarmee mag aannemen dat u met de verkiezing van deze beide vervangers instemt. (Applaus). Zo ja, dan wens ik Generaal-majoor Thijssen en Kolonel Koster van harte geluk met de benoeming en ik verzoek hen bij ons te willen plaats nemen.

Mijne heren, dan zijn we door de huishoudelijke zaken bijzonder snel, dank zij uw medewerking, heen gekomen en ik zou dus nu gaarne het woord willen geven aan de spreker van hedenavond, professor Van Doorn.

Het einde van het instrumentalisme

De rol van de krijgsmacht is in vele landen lange tijd in hoge mate instrumenteel geweest. Met deze typering wordt uitgedrukt, dat de strijdkrachten bij uitstek als middel gelden tot het bereiken van doeleinden van een andere, aan het militaire wezensvreemde orde, die van de politiek. Het betekent verder, dat de beroepsmilitair zich slechts heeft te bekommeren om het perfectioneren van zijn apparaat, ongeacht de zaak die dit apparaat heeft te dienen. De onvoorwaardelijke trouw aan het staatshoofd vormt de beslissende garantie voor het legitieme karakter van de instrumentele rol.

In zeer vele meer ontwikkelde landen is van deze constructie ter regeling van de betrekkingen tussen staat en krijgsmacht gebruik gemaakt. Onbegrijpelijk is dit niet. De formule betekent immers een stevige beveiliging van de gemeenschap tegen inmenging van militaire zijde, als zodanig een betrekkelijk recente verworvenheid van onze moderne cultuur. Terecht heeft Finer opgemerkt, dat een dergelijke inmenging eigenlijk minder verbazingwekkend — en in feite minder uitzonderlijk is — dan het voor ons zo vanzelfsprekend gehoorzamen van de krijgsmacht aan het civiele gezag: de doelmatige en continue beteugeling van het geconcentreerde geweld door de gemeenschap is alles anders dan een „natuurlijk” verschijnsel.¹⁾

Dezelfde formule heeft voor de militair echter minder aantrekkelijke consequenties. In de Franse uitdrukking voor deze maatschappelijke rol van de krijgsmacht — „la grande muette” — wordt weergegeven, dat aan de militairen de mogelijkheid is ontnomen te vragen naar het „why” van zijn inzet: „theirs but to do and die”. In deze opvatting is de reden waarom de soldaat vecht alleen te vinden in het feit dat hij soldaat is.

Maatschappelijk gezien leidt de instrumentele formule tot een wel zeer strikte professionalisering van de officier, die niet alleen een specifieke taak in de maatschappelijke arbeidsverdeling op zich neemt, steunend op een combinatie van vakmanschap en eerbeseft, maar zich bovendien terugtrekt op een eigen tamelijk gesloten wereld, ver van het dagelijks gewoel in maatschappij en politiek.²⁾

Het professioneel instrumentalisme heeft onloochenbaar bijgedragen tot een zekere graad van humanisering van het krijgsbedrijf. Overal waar partizanen of te hoop gelopen volkslegers in de strijd komen, of de oorlog de trekken aanneemt van een botsing tussen elkaar ontkenkende wereldbeschouwingen, wordt het conflict veel meedogenlozer en gruwelijker, omdat de regulerende werking van de professionele code met zijn merkwaardig rationele doelmatigheidsidee dan totaal dreigt weg te vallen.

Ondanks deze en andere voordelen blijkt de instrumentele constructie echter

steeds minder houdbaar. Haar problematisch karakter komt aan het licht in politieke crisissituaties en onder totalitaire regimes, maar óók waar de vraag zich voordoet naar de motivering van de soldaat, in vredes- en oorlogstijd. Zij roept problemen op bij de officiersopleiding en in de relatie tussen krijgsmacht en volk, bij de herziening van de militaire stijl en bij de recrutering van militair personeel. Zij scheidt onzekerheid, niet alleen in de strijdkrachten maar ook in de samenleving.

De symptomen zijn van velerlei aard. Soms zijn zij ongewoon schokkend en desastreus, zoals de rebellie der Franse generaals in Algerije tegen het staatsgezag in 1958 en 1961. Soms ook zijn zij tragisch, als bij het verzet van Duitse generaals tegen het nationaal-socialistisch bewind (Von Fritsch, Rommel). Maar steeds onthullen zij een uitzonderlijke graad van verwarring met betrekking tot de politieke en maatschappelijke verantwoordelijkheid van de militaire leiders: de Duitse legerleiders stonden voor het wereldgeweten terecht om een te grote volgzzaamheid, de Franse generaals zullen ruim een decennium later juist om hun gebrek aan politieke volgzzaamheid veroordeeld worden.³⁾

Ook de Amerikaanse strijdkrachten bleef een traumatische ervaring niet bespaard: de morele en ideologische capitulatie van aanzienlijke aantallen Amerikaanse krijgsgevangenen in Noordkoreaanse kampen. Niet toevallig ontwikkelt zich kort nadien in de Amerikaanse krijgsmacht een brede activiteit in de richting van een forse ideologische indoctrinatie.⁴⁾

Problemen bestaan echter evenzeer onder rustiger condities. Allerwege wordt de roep luid om „democratisering” van de strijdkrachten — whatever that may be —, terwijl vooral tegen het zelfgekozen isolement van de professionele militaire gemeenschap bezwaren worden geuit. Tezelfdertijd echter wordt, soms door identieke instanties, geprotesteerd tegen iedere poging tot zelfstandige stellingname van militaire zijde in maatschappelijke of politieke kwesties. Onder het geroep, dat de militair zich vooral bij zijn leest moet houden, klaagt men over professionele kortzichtigheid; bij alle aandringen op verandering van de traditionele stijl en samenstelling van de krijgsmacht dwingt men deze niettemin zich muisstil te houden, en betuttelt men op reeksen kleinigheden, zonder te begrijpen dat dit slechts de toch al dreigende bureaucratische angstvalligheid en initiatiefloosheid in de hand kan werken.⁵⁾ In één woord: men koestert tegelijkertijd tegengestelde verwachtingen, men stelt onverenigbare eisen.

Dit alles is naar onze mening zo funest, omdat de ongetwijfeld noodzakelijke vernieuwing van de krijgsmacht, ten dele reeds op gang gekomen, door dit alles ernstig wordt belemmerd. De militaire instanties, die bereid zijn uit hun professioneel isolement te treden en experimenten te wagen, waarvoor men in menige andere maatschappelijke sector zou terugschrikken, dreigen ongelijk te krijgen in hun mening, dat de tijd is gekomen voor een open verbinding van de krijgsmacht met de maatschappelijke en politieke orde, waarin zij is ingebed. De verwarde en tegenstrijdige commentaren, die hun weg begeleiden, maken de verleiding groot zich hetzij terug te trekken op traditionele posities, hetzij gewonnen te geven aan al te radicale koerswijzigingen.

Een troost kan zijn, dat de krijgsmacht in deze onzekerheid niet alleen staat. Ook het bedrijfsleven, de kerken, het wetenschappelijk onderwijs en zoveel andere maatschappelijke instituten weten, dat traditionele oplossingen niet meer toereikend zijn zonder overigens de weg vóór zich te zien die dan wél moet worden ingeslagen. Overtuigd van het feit, dat zij na een eeuw van

institutioneel particularisme thans gedwongen worden hun relatie tot de samenleving over een breed front te herstellen, aarzelen zij niettemin over de mate en wijze van deze „vermaatschappelijking“.

Naar onze mening is het geven van een oordeel alleen mogelijk na analyse van de omstandigheden, die het probleem hebben opgeroepen.

Het huidige patroon van krachten

De uitholling van de instrumentele conceptie van de krijgsmacht is veroorzaakt door een samenspel van vele factoren, waarvan de vroegste reeds in de Franse Revolutie aan de dag treden, maar die eerst in de laatste twee decennia compleet en op volle sterkte in werking zijn gekomen.

Hoewel vereenvoudiging altijd gevaarlijk blijft, kunnen de belangrijkste invloeden toch wel onder drie hoofden worden gerubriceerd: veranderingen in oorlog en politiek, veranderingen in de maatschappij, en veranderingen in de krijgsmacht zelf. Over al deze processen een korte samenvattende uiteenzetting, onder weglating van de conclusies, die in het laatste gedeelte van dit stuk eerst aan de orde komen.

De oorlog wordt totaal. De befaamde „totale oorlog“ uit de jaren 1940—1945 is in het oogverblindend licht van atoomexplosies inmiddels nogal opgebleekt. Destijds kon men van totale oorlog spreken in de zin van een totale mobilisatie van de strijdende volken en hun hulpmiddelen; thans zijn wij veel eerder geneigd die oorlog „totaal“ te noemen, die het traditionele onderscheid tussen oorlogsdoelen en -middelen — in WO II nog nauwelijks aangetast — vergaand uitwist.

Ook afgezien van de ethische beoordeling, die wij hier laten rusten, moet worden geconstateerd dat de gevolgen van een consequent gevoerde atoomoorlog dusdanig zijn dat deze voor geen der betrokken partijen meer als „middel“ kan dienen: de ontketening der middelen vernietigt tevens de doeleinden der strijdenden.

Deze onafwendbare koppeling van militair middel en politiek doel betekent in feite een vergaande verstrengeling van militair en politiek denken, van militair leiderschap en internationale politiek. Gegeven de bewapeningswedloop, die in feite een oorlogsvoorbereiding maar uiteindelijk een politiek evenwicht dient, is de functie van de krijgsmacht in veel sterker mate dan voorheen een duidelijk politieke functie geworden. In de begrippen „koude oorlog“ en „political warfare“ wordt uitgedrukt, dat er een volstrekt nieuw soort internationale betrekkingen is ontstaan, dat van de ouderwetse (hete) oorlog verschilt door het ontbreken of zeer beperkt aanwenden van militair geweld, maar anderzijds van de conventionele vredestoestand is onderscheiden door bewuste en continue inschakeling van militair potentieel in de internationale verhoudingen, in een mate zelfs die deze verhoudingen in hun status quo lijkt te garanderen.⁹⁾

Deze voortdurende accentuering van de verwevenheid van politiek en strategie werkt zowel op het politieke als op het militaire bedrijf in. De politici dienen te leren denken in militaire mogelijkheden, de militaire leiders in politieke wenselijkheden, — wat vroeger uiteraard óók het geval was maar bepaald in veel mindere mate.

Nog ingrijpende is echter de revolutionaire invloed op het militaire denken,

die van de leer van de vermijdbaarheid van oorlog en van de noodzakelijke vermindering van atoomoorlogen in het bijzonder moet uitgaan. Voor het eerst wellicht in de geschiedenis krijgt de militair als voornaamste opdracht het helpen voorkomen van oorlog, wat tevens inhoudt dat hij bij zijn taakvervulling niet kan wachten tot het eerste schot is gevallen, maar dat hij juist in vreedstijd actief is ingeschakeld.

Het accentueren van de vreedstaak van de krijgsmacht is zoveel als het fixeren van de militaire aandacht op de bestaande politieke verhoudingen én het zoeken van een professionele motivering in de handhaving van deze verhoudingen. Het traditionele militaire ethos zal hier in aanzienlijke mate te kort schieten, zonder overigens — paradoxaal genoeg — overbodig te worden, daar alleen een tot oorlog bereid zijnde krijgsmacht de oorlog kan voorkomen. Waar het instrumentele denken een wezenlijk element van de militaire traditie is, wordt ook dit instrumentalisme noodzakelijk ter discussie gesteld.

De oorlog wordt ideologisch. Veel minder dan in de vorige eeuw is de oorlog heden ten dage een strijd tussen staten, veel méér dan toen is zij een conflict tussen stelsels. In de tweede wereldoorlog trad het ideologisch karakter van de strijd al duidelijk aan het licht, niet alleen omdat de partijen zich zo ostentatief onder wereldbeschouwelijke vanen schaarden — dat was bepaald niet nieuw —, maar omdat de oorlog in het teken werd geplaatst van een „kruistocht” tegen de vijand, omdat de verslagen vijand voor de rechtbank werd gedaagd (Neurenberg, Tokio) en object werd van bestraffing en heropvoeding.⁷⁾

De huidige koude oorlog heeft dit ideologisch karakter ten volle behouden, waarbij voor de Westerse wereld het communisme de plaats van het fascisme heeft ingenomen. De legers der betrokken partijen garanderen niet zozeer de grenzen van hun staten, als wel de gemeenschappelijke grenzen tussen wereldbeschouwelijke systemen. Zij denken niet meer vanuit de vanzelfsprekendheid van nationale onafhankelijkheid, maar in termen van aanvaarding en onaanvaardbaarheid van bovennationale politieke en maatschappelijke denkbeelden, ondersteund door de verdediging van strategische en economische posities.

Deze ideeën nu zijn veel minder vanzelfsprekend. Zij vragen om bevestiging en verbreiding, om overdracht en toelichting, willen zij werkelijk een motiverende kracht zijn. Wat, zo is men geneigd te zeggen, ligt dus meer voor de hand dan ideologische indoctrinatie van het militaire personeel, de officieren voorop.

Van de zijde der totalitaire systemen is deze kwestie in het algemeen gesproken bevestigend beantwoord. In de loop van de jaren twintig neemt het percentage communistische partijleden in het officierscorps van de jonge Sowjet-Unie gestadig toe tot een nagenoeg volledige politisering is bereikt⁸⁾, terwijl ook de abortieve geschiedenis van het Duitse nationaal-socialisme een consequent streven naar ideologisering van de Wehrmacht laat zien, om van de militaire partijformaties nog maar niet te spreken.⁹⁾

In het democratische kamp is de houding veel aarzelender geweest. Weliswaar heeft men b.v. in de Verenigde Staten in de jaren vijftig de indoctrinatie nogal energiek ter hand genomen, maar ook afgezien van de daaropvolgende ontuchtering was de medewerking van officierszijde weinig enthousiast: men verkoos het militaire moreel met traditionele middelen te versterken, men bleef,

met andere woorden, opteren voor een vrij duidelijk instrumentele beroepsopvatting.¹⁰⁾

Een bevredigende oplossing is dit echter allerminst. Ook in ons land is de zaak actueel en zij zal actueel blijven, zolang de militaire inspanning gerechtvaardigd wordt met het argument, dat het om de verdediging van de democratie gaat. De vraag blijft daarmee open, of, en zo ja, op welke wijze, deze rechtvaardiging op de militair als motivering dient te worden overgedragen.

Nu is dit motiveren in de koude oorlog een betrekkelijk academische kwestie vergeleken bij het onderhouden van het moreel in geval van werkelijke krijgsverrichtingen. Dergelijke vernichtingen hebben in de afgelopen decennia het dekolonisatieproces — ten dele tevens een strijd tussen „Oost” en „West” — begeleid, waarbij overwegend inheemse, nationalistische guerrilla-strijders tegenover Westerse conventionele strijdkrachten kwamen te saan.¹¹⁾

Het valt nauwelijks te verbazen, dat het leger dat de zwaarste slagen kreeg op te vangen in deze imperiale terugtocht — met Dien Bien Phu als symbool — onder invloed van de strijd in Indo-China een militair-politieke doctrine ontwikkelde, die als de leer van de „guerre révolutionnaire” grote bekendheid en aanhang verwierf en in feite in Algerije in praktijk werd gebracht. Deze doctrine gaat uit van de overtuiging, dat de strijd om de Westerse machtspositie wordt uitgevochten in de periferie van de Oost-West-verhouding, en slechts kan gewonnen indien het Westen tegenover de dynamiek van de communistische ideologie een combinatie stelt van eigen politieke doeleinden, maatschappelijke hervormingen, psychologische oorlogvoering en contra-guerilla, alles in handen gesteld van de strijdkrachten. In deze opvatting krijgt de oorlog een sociale en politieke dimensie, de krijgsmacht sociale en politieke functies.¹²⁾

De „guerre révolutionnaire” der Franse legerleiders en de „political warfare”-gedachte der Amerikanen zijn allebei uitdrukking van een onvrede met de instrumentalistische conceptie van de krijgsmacht. Het zijn doctrines, die als zodanig op deze plaats verder buiten beschouwing kunnen blijven, maar die aanduiden dat ons probleem dringend om een oplossing vraagt.

De samenleving penetreert in de krijgsmacht. De instrumentele formule voldoet waarschijnlijk het best bij een leger, dat een absolute erfelijke vorst tot krijgshoofd heeft. Het is daardoor immers nagenoeg gevrijwaard voor allerlei maatschappelijke invloeden en zeker voor verwarring ter zake van de hoogste politieke autoriteit, aan wie de onvoorwaardelijke trouw is toegezegd.

Zo gezien is de leer der volkssouvereiniteit — sedert de Franse Revolutie in omloop gekomen — een eerste wig in de voorheen zo eenvoudige loyaliteitsrelatie tussen staatshoofd en strijdkrachten. Het politieke gezag wordt nu immers uitdrukking van de „volkswil”, waardoor ook het opperste gezag over de krijgsmacht in directe verbinding komt met wat de politieke gemeenschap en daarmee de gehele samenleving beweegt en stuwt.

Deze ontwikkeling heeft vooral twee gevolgen: enerzijds stellen zich tussen soeverein en strijdkrachten nieuwe en steeds invloedrijker instanties op — vooral het parlement —, anderzijds wordt de „volkswil” door meerdere, elkaar somtijds opvolgende sociale klassen gemonopoliseerd en uiteindelijk in een aantal elkaar beconcurrerende pressiegroepen en hun persorganen onder dak gebracht.

Zelfs een staat als het 19de-eeuwse Pruisen laat zien, tot welke spanningen

tussen leger en volk deze ontwikkeling kan leiden. De liberale burgerij en de sociaal-democratisch georganiseerde arbeidersklasse eisten ieder op hun beurt en hun wijze de verwezenlijking van een waarlijk „volksleger”, daarbij stormlopend tegen de feodaal-aristocratische tradities van een krijgsmacht, die alleen de vorst als gezagsbron wenste te erkennen, de eed op de grondwet aanvankelijk zelfs geheel afwees en het parlement met afkeer bleef bejegenen. ¹³⁾

Tot op de dag van vandaag heeft in vele landen de band tussen strijdkrachten en staatshoofd een zeer duidelijk accent behouden, en zelfs in een van origine en historie zo uitgesproken democratisch land als de Verenigde Staten kon de stelling worden gehoord, dat de loyaliteit van de militair de staat en de constitutie geldt, en dat het daarom gevaarlijk is deze loyaliteit vast te haken aan „those who temporarily exercise the authority of the Executive Branch of Government”, waarmee echter, zoals Finer stelt, de militaire macht op weg is naar een eigen privé-opvatting van het nationaal belang. ¹⁴⁾

In dezelfde lijn ligt het ageren van de krijgsmacht als binnenlandse pressiegroep, daartoe uitgedaagd door de druk van andere belangengroeperingen op staatsbegroting en publieke opinie. Waar deze druk het sterkst wordt uitgeoefend — zoals in de V.S. — kan de krijgsmacht zich het moeijlijkst onttrekken aan het oefenen van tegendruk. ¹⁵⁾

De bemoeienis van de maatschappij en haar politieke organen met de strijdkrachten betekent opnieuw een discutabel stellen van het traditionele militaire instrumentalisme. Dit wordt nog bevorderd door veranderingen binnen de krijgsmacht, die de penetratie van buiten af als het ware uitlokken.

De vermaatschappelijking van de strijdkrachten. Zowel de groei als de enorm toegenomen gecompliceerdheid van de krijgsmacht heeft ertoe geleid, dat zij niet meer gezien kan worden als een wat obscuur apparaat, opgesteld in een „dode hoek” van de maatschappij, maar geworden is tot een zeer belangrijk en kostbaar instituut, waarbij de samenleving voortdurend in sterke mate is betrokken.

Deze maatschappelijke integratie is daarmee een resultaat van interne ontwikkelingen. Als „volksleger”, met een officierscorps dat eveneens uit brede lagen wordt gerecruiteerd, wordt de militaire samenleving anders dan zij voorheen was: minder gesloten maar daardoor anderzijds juist vragend om sterkere professionalisatie; democratischer van samenstelling maar daardoor ook aangewezen op een consequenter doordenking van de relatie tot de samenleving; economisch belangrijker maar daarmee getrokken in de richting van een verstrengeling van militaire en industriële belangen.

Daarenboven bieden zich mét de ontwikkeling van de krijgsmacht tot een modern gestroomlijnd en gemechaniseerd apparaat nieuwe „modellen” aan, die tot heroriëntatie van het militaire organisatiedenken uitdagen. Met name geldt dit voor de moderne industriële organisatie ¹⁶⁾, die in ieder geval voor bepaalde wapens en dienstvakken nieuwe formules lijkt te bieden met betrekking tot de stijl van leidinggeven, de vormgeving der samenwerkingsverhoudingen, de motivering en de communicatie. De toenadering tussen militair en industrieel management is hiermee, in ieder geval in principe en op bepaalde punten, vergemakkelijkt. ¹⁷⁾

Conclusie. Het is na bovengegeven schets moeilijk te ontkennen, dat er een

samenstel van krachten werkzaam is om de traditionele relatie tussen militairen en samenleving in beweging te brengen. De wederzijdse doordringing van krijgsmacht en maatschappij wordt wellicht het best weerspiegeld in de veel grotere gevoeligheid van de militaire gemeenschap voor de beoordeling van de omringende samenleving. De eigen interne waarderingsmaatstaven zijn tezelfdertijd in betekenis en hanteerbaarheid teruggedrongen naar de tweede plaats. „Today's greater civilian contacts, and not necessarily more stable ones, mean that the military man's self-esteem and self-image depends to a greater extent on public attitudes and popular opinion. 18)

De middenweg tussen extreme standpunten

Onzekerheid leidt gemakkelijk tot het zoeken van extreme oplossingen. Op het moment dat het erfgoed door kritiek wordt aangetast, maken velen zich op de traditie te redden door haar heilig te verklaren; anderen daarentegen zijn bereid deze kritiek, tot in uiterste consequenties doordacht, in een totaal nieuwe aanpak te realiseren.

De moderne krijgsmacht vertoont beide extremen. De SS'er en de Franse para zijn in menig opzicht het resultaat van een tot in extremis doorgezette instrumentalisering van het militaire handwerk en het militaire bewustzijn, teruggebracht tot een bijna nihilistisch aandoende verheerlijking van het elitekorps als laatste plechtanker voor leven en sterven. 19)

Lijnrecht ertegenover staat de idee van de „burger in uniform“, soms — in het verlengde ervan — de partijgenoot in battle-dress die als kruisvaarder voor de goede zaak zijn leven inzet, en van wie verondersteld wordt dat zijn bezieling ideologisch „verantwoord“ moet zijn.

Een zelfde zoeken naar consequente oplossingen is te zien in het spreken van „het“ militaire cultuurpatroon, tot in details voor alle eeuwigheid vastgelegd, tegenover het geloof — in de vroege periode van de Sowjetrepubliek in de praktijk gebracht — dat „het militaire“ in de traditionele zin als zodanig reactionair, mensionwaardig en overbodig is. 20) Weer anderen refereren aan het bedrijf als model van een „goedlopende“ organisatie, compleet met financiële incentives en andere „managerial controls“ te imiteren.

De enige begaanbare weg uit de verwarring is die, welke uitgaat van het accepteren van enkele basisgegevens, zonder welke geen krijgsmacht verantwoord en doelmatig kan bestaan en opereren. Deze basisgegevens betreffen vooral drie aspecten van de strijdkrachten: het moeten *functioneren onder oorlogsomstandigheden*, het moeten kunnen beschikken over een staande *organisatie onder deskundige leiding*, en het moeten opereren in *overeenstemming met de doeleinden en waarden van de samenleving* die de krijgsmacht dient.

Losgemaakt uit deze trits en consequent uitgewerkt komt elk van deze wezenskenmerken gemakkelijk in conflict met de beide andere. Mogelijk is de SS'er de ideale frontsoldaat, maar onze sociale ethiek verbiedt nu eenmaal de totale instrumentalisering van de mens, uit welk motief dan ook. Uiteraard is een zover mogelijk naar stijl en menselijke verhoudingen „gedemocratiseerd“ leger meer dan het huidige in overeenstemming met de waarden en normen van onze burgerlijke samenleving, maar het zou in zijn specifieke functie — het voeren van oorlog — falen en is daarom onacceptabel op het ogenblik dat men überhaupt een leger wenst. Zeer waarschijnlijk versterkt een diep geloof in een gemeenschappelijk beleden idee de integratie van de krijgsmacht als

organisatie, maar bij ontstentenis van een dergelijke idee is consequente en systematische indoctrinatie daarom nog niet aanvaardbaar.

Zo kan men doorgaan om te ontdekken, dat elke eis die men aan de strijdkrachten stelt zijn begrenzing vindt en moet vinden in andere eisen. Optimaal is alleen die krijgsmacht, die een optimale combinatie van de genoemde wezenskenmerken vertoont — een noodzakelijkerwijze vage formule, die insluit dat de discussie over de mate van bereikbaarheid en de weg naar het optimum nimmer kan worden afgesloten. Voor het moment komen wij tot de volgende, als verkenning van standpunten bedoelde, concluderende beschouwing.

a) *het oorlogshandwerk*, een wel zeer specifieke en zelfs uitzonderlijke menselijke activiteit, stelt begrijpelijkerwijze zeer uitzonderlijke eisen. Deze zijn te vervullen door vooral aandacht te geven aan de „traditionele” factoren van leiderschap, groepsbinding, goed doordachte organisatie, en communicatie met het thuisfront.²¹⁾ Onder deze moreelsversterkende factoren schuilt een laag van diepergelegen aandriften, die de psycholoog en psychiater primair regarderen, en waarop de mens in zijn existentiële grenssituatie ten slotte zal terugvallen.

Hoewel zeker niet zonder betekenis, is de rol van de ideologie in de frontsituatie bepaald van minder betekenis. Er zijn studies die dit feit aantonen²²⁾, en het wordt bevestigd door militaire waarnemers van het frontgedrag bovendien.²³⁾

Eveneens is van ondergeschikt belang de moreelsversterkende functie van de uiterlijke militaire stijl, die in vreedstijd nog steeds zo nadrukkelijk wordt gecultiveerd en onder die omstandigheden ook inderdaad positieve resultaten oplevert. Het heeft er veel van, dat de door deze stijl gekweekte instelling van de militair onder de druk der frontomstandigheden niet alleen spoedig en radicaal wordt weggedrukt maar bovendien meer hinder dan hulp betekent.²⁴⁾

b) *Het militaire beroep en de militaire organisatie*. Het begrip krijgsmacht is echter met het begrip gevechtsgroep bepaald niet uitgeput. Het leiden en organiseren van het fysiek geweld eist immers ook andere kwaliteiten, te weten een grote mate van vakmanschap en een eigen verantwoordelijkheid, die met recht van de „militaire professie” doet spreken. Daarmee is de krijgsmacht tevens een specifiek type organisatie, beantwoordend aan haar specifieke functie.

De militaire „professional” kan zijn taak slechts goed en verantwoord uitoefenen, indien de maatschappij hem hiertoe de gelegenheid geeft, waarin ligt besloten het opbouwen en in stand houden van een doeltreffende militaire organisatie. De beroepsmilitairen in het algemeen en de militaire leiders in het bijzonder hebben de plicht deze speelruimte voor zich op te eisen, ook tegen politieke wensen en bedoelingen in. De duur van de diensttijd, de stijl van leidinggeven, de eisen aan hun ondergeschikten gesteld, het aanvaarden van bepaalde opdrachten en zoveel meer behoort tot hun eigen verantwoordelijkheid. Het uitrocien van bevolkingsgroepen of het mishandelen van krijgsgevangenen — om deze extreme maar allerminst imaginaire voorbeelden te kiezen — kan door een politiek gezag nimmer worden gedekt: het „bevel is bevel” geldt hier niet.

Met deze accentuering van de eigen professionele verantwoordelijkheid van de beroepsmilitair, vastgelegd in de officierseed, uitgewerkt in zijn beroeps-

code en overgedragen in zijn beroepsvorming, is meteen gezegd, dat van buiten af ingebrachte ideologieën militair-professioneel niet zelden bedenkelijke gevolgen kunnen hebben. Als elk beroep is ook het militaire beroep — op zijn eigen wijze — „vakgericht”, empirisch georiënteerd en anti-ideologisch. De haat tegen de vijand die de burger mag koesteren, kan niet het motief van de beroepsmilitair zijn. Hij zal de tegenstander als militair moeten blijven zien, als hij zelf professioneel aan zekere normen gebonden. Hij kan hem niet anders bejegenen omdat de vijand zijn levens- en wereldopvattingen niet deelt, want deze blijven in de relatie tussen de strijdende partijen, voor zover militair gedefinieerd, buiten beschouwing.

In deze zin heeft de professionele militair zijn eigen verantwoordelijkheid, in vredes- en in oorlogstijd, een verantwoordelijkheid waarvan geen politiek gezag hem kan ontheffen. Te ver gaande politieke inmenging kan hem zelfs dwingen zijn mandaat radicaal op te geven en gehoorzaamheid te weigeren, zoals b.v. in de laatste wereldoorlog van de zijde der Duitse militaire leiders mocht worden verwacht. ²⁵⁾

c) *de maatschappelijke integratie van de krijgsmacht*, kernonderwerp van deze uiteenzetting, kan personeel en ideëel plaatsvinden. Het zou onjuist zijn een sterk vermaatschappelijkt leger in personele zin (brede sociale recruteringsbasis ook van het beroepspersoneel) zonder meer te beschouwen als gedemocratiseerd in ideële zin: het vooroorlogse Japanse leger levert bij deze stelling de documentatie. ²⁶⁾ Beslissend is echter de ideële democratisering, die in onze maatschappij neerkomt op een aanvaarding van de waarden en normen van die maatschappij, alsmede een openheid naar die maatschappij toe, zowel in de betekenis van een acceptatie van maatschappelijke veranderingen als van een samenwerking waar maar mogelijk.

Een uitgesproken beleving van de democratische beginselen is voor de militair die een democratisch bestel verdedigt een vanzelfsprekendheid. Het is echter niet een exclusief *militaire* plicht, maar vloeit eenvoudig voort uit zijn lidmaatschap van die samenleving. Precies zoals de arts of maatschappelijk werker niet exclusief „de naastenliefde” beoefent, maar veeleer primair een deskundigheid heeft die andere — van gelijke instelling — missen, zo ook is de beroepsofficier niet een „bijzonder” democraat of speciaal verdediger der democratie, maar een vakkundig specialist, die als andere burgers dient te leven vanuit een democratisch bewustzijn.

Wij menen dan ook, dat de krijgsmacht geen speciale „geloofsopdracht” heeft, en zeker niet geroepen is een doctrine te ontwikkelen of door te geven die — en dat gebeurt maar al te licht — een vereenvoudiging d.w.z. versimpeling betekent van het democratisch bewustzijn, waaruit *alle* burgers geacht worden te leven.

Wél tot zijn professionele taak behoort een bijzondere kennis en aandacht van politieke en ideologische verschijnselen en veranderingen, omdat, zoals is gezegd, de rol van de krijgsmacht direct is verbonden met politieke beslissingen. Een brede en voortgezette studie van deze verschijnselen, ook in hun maatschappelijk kader en maatschappelijke consequenties, behoort tot zijn beroepsvorming en -beleving.

Het is vooral in deze zin, dat de militair zich heeft los te maken en vaak reeds heeft losgemaakt uit de instrumentele traditie van zijn beroep, die in

militaire roem en overwinningen een culminatiepunt vond. Als moderne krijgsmacht ingeschakeld in het handhaven van een wankel politiek evenwicht, waarvan de verbreking tot een catastrofe kan leiden, heeft de militair zich in zijn „beroepsideologie” in de eerste plaats te richten op het helpen waarborgen van leefbare internationale verhoudingen, daarmee de eerste stap zettend in de richting van een internationale, thans nog eenzijdig gelocaliseerde politiemacht.²⁷⁾

Slotopmerking

Dat de strijdkrachten in Nederland in beweging zijn, zou alleen al kunnen worden afgelezen uit de uitnodiging aan een burger om in deze vereniging als spreker op te treden en deze dan bovendien de kans te geven zich over een preciezer onderwerp als de verhouding tussen militairen en politiek vrij uit te spreken.

Er zijn echter tal van andere symptomen aan te wijzen, waaronder in de eerste plaats de reorganisatie van de K.M.A. moet worden genoemd, zo bijzonder cruciaal omdat de vorming van de officier beslissend is voor de gestalte van de krijgsmacht der toekomst.

Niettemin blijft er nog veel te wensen over. Nog steeds werkt een zekere traditie van paternalisme door in de meningsvorming en gedachtenwisseling binnen het officierscorps; nog steeds ontbreekt het aan een ruime stimulans tot wetenschappelijk onderzoek, naar de sociale verhoudingen, efficiency, organisatie en psychologie van de krijgsmacht als strijd- en samenwerkingsverband van mensen. Toch moet worden aangenomen, dat veel thans verborgen kennis en inventiviteit met vrucht zou kunnen worden gemobiliseerd, en dat een objectief onderzoek van tal van interne en externe relaties licht zou kunnen werpen op problemen die voor krijgsmacht en samenleving van wezenlijk belang zijn.

Helaas mist het leger in ons land een gunstig maatschappelijk klimaat. Ook de polemologie, onlangs vanuit de Groningse universiteit op gang gebracht, is niet vrij van een vooropgezette kritiek op de militair en zijn instituut. En toch zijn wij geneigd het ontstaan van een oorlogswetenschap in academische kring te beschouwen als een ook voor de krijgsmacht gunstig teken. Hier immers wordt erkend, dat de oorlog een probleem is geworden, dat niet meer als vandoes op de militair alleen kan worden afgewenteld, maar een zaak van gedeelde verantwoordelijkheid begint te vormen.

Het is van groot belang uit te blijven zien naar meer bewijzen van dit groeiende bewustzijn dat wij voor een gemeenschappelijke problematiek staan, die niet met politieke slagwoorden is op te lossen, maar objectieve kennis en gezamenlijke doordenking vraagt.

AANTEKENINGEN

1) S. E. Finer, *The man on horseback. The role of the military in politics*, London and Dunmow, 1962, p. 5.

2) Uitvoerige uiteenzetting bij S. P. Huntington, *The soldier and the state. The theory and politics of civil-military relations*, Cambridge, Mass., 1957, pp. 11—18, en bij M. Janowitz, *The professional soldier. A social and political portrait*, Glencoe, Ill., 1960, p. 215—225.

³⁾ Over Duitsland onder Hitler een opmerkelijk oordeel bij Huntington, *aldaar*, pp. 113—122.

⁴⁾ Janowitz, *aldaar*, pp. 403 v.v.

⁵⁾ Het zou interessant zijn eens een onderzoek in te stellen naar de wijze, waarop in de Kamers wordt gesproken over militaire vraagstukken, zulks ter nadere bepaling van ten minste één aspect van de relatie tussen volksvertegenwoordiging en krijgsmacht.

⁶⁾ Over „political warfare” o.a. Janowitz, *aldaar*, pp. 322 vv.

⁷⁾ Met name had de Duitse veldtocht in het Oosten uitdrukkelijk mede ideologische oogmerken. Enkele gegevens worden verstrekt door K. Demeter, *Das Deutsche Offizierkorps in Gesellschaft und Staat 1650—1945*, Frankfurt am Main 1962, pp. 192, 193. Tegen de gevaren van een ideologisering van de oorlog, ook aan de zijde der Westerse geallieerden, waarschuwt terecht B. V. A. Röling, in *Strafbaarheid van de agressieve oorlog*, Groningen/Djakarta, 1950.

⁸⁾ Finer, *aldaar*, p. 103.

⁹⁾ Demeter, *aldaar*, pp. 181—195.

¹⁰⁾ Janowitz, *aldaar*, pp. 408—413.

¹¹⁾ Een voortreffelijk en breed overzicht geeft de omvangrijke bundel militair-wetenschappelijke studies, samengesteld onder redactie van F. M. Osanka, *Modern guerrilla warfare. Fighting communist guerrilla movements, 1941—1961*, Glencoe 1962.

¹²⁾ Voor ontstaan en achtergrond van deze theorie raadplege men het artikel van R. Girardet, Civil and military power in the Fourth Republic, opgenomen in: S. P. Huntington, ed., *Changing patterns of military politics*, Glencoe, N.Y. 1962.

¹³⁾ Naast het werk van Demeter is van groot belang de uitvoerige studie van R. Höhn, *Die Armee als Erziehungsschule der Nation. Das Ende einer Idee*, Bad Harzburg, 1963.

¹⁴⁾ Finer, *aldaar*, p. 26.

¹⁵⁾ Janowitz, *aldaar*, p. 398: „the public relations activities of the military establishment are not only a product of the services themselves, but also the result of newspaper pressure to produce news.”

¹⁶⁾ Een vergelijking is uitgewerkt in J. A. A. van Doorn, *Militaire en industriële organisatie. Een sociologische vergelijking*, Leiden 1962.

¹⁷⁾ Zo is ook de overgang van militair naar burgerlijk beroep daardoor vergemakkelijkt. Zie b.v. M. Janowitz, *Sociology and the military establishment*, New York 1959, pp. 15 vv., 20, 31.

¹⁸⁾ Janowitz, *aldaar* (1960), p. 226.

¹⁹⁾ Een sterk emotioneel gekleurd beeld, echter hier en daar brillant qua analyse, geeft Gilles Perrault in zijn: *De parachutisten*, Amsterdam, 1963.

²⁰⁾ Een recent verschenen scherpe kritiek op het traditionele trainingsideaal van de militair geeft de Zwitserse reserve-kapitein R. R. Bigler in: *Der einsame Soldat. Eine sociologische Deutung der militärischen Organisation*, Frauenfeld, 1963.

²¹⁾ Naast Bigler valt uiteraard het werk te noemen van S. L. A. Marshall, met name zijn *Men against fire. The problem of battle command in future war*, New York, 1947.

²²⁾ B.v. E. A. Shils en M. Janowitz, Cohesion and disintegration in the Wehrmacht in World War II, in: *Public Opinion Quarterly*, vol. XII, Summer 1948, waarin de moreelskern van het Duitse leger in de laatste jaren van de tweede wereldoorlog wordt blootgelegd.

²³⁾ Naast de studies van Marshall valt te wijzen op de Nederlandse bijdrage betreffende het Nederlands Detachement in Korea van A. J. van Meurs, *Over de gevechtsuitputting*, 1955.

²⁴⁾ Vgl. J. A. A. van Doorn, *Sociologie van de organisatie. Beschouwingen over organisatie in het bijzonder gebaseerd op een onderzoek van het militaire systeem*, Leiden 1956, hoofdstuk XI: Dysfuncties van militaire organisatie.

²⁶⁾ Huntington (1957) is van andere mening: *aldaar*, pp. 77, 78.

²⁰⁾ Van Doorn (1956), pp. 162 v.

²⁷⁾ Hierover raadplege men vooral Janowitz, *aldaar* (1960) pp. 418 v.

De Voorzitter:

Professor Van Doorn, ik dank u voorlopig zeer voor uw boeiend betoog. Ik neem aan dat dit bij verschillende van de aanwezigen enige vragen heeft doen rijzen en ik mag verwachten dat u na de pauze genegen bent enkele vragen uit de vergadering te willen beantwoorden.

Dan schorsen wij nu de vergadering voor een kwartier en ik verzoek de heren die vragen hebben voelen rijzen, zich te willen opgeven bij mijn linkerbuurman, overste Ten Boske.

P a u z e

De Voorzitter:

Er hebben zich zeven heren opgegeven voor het debat en ik wil graag als eerste het woord geven aan de overste Backer, hoofd van het bureau voorlichting, vorming en psychologische oorlogvoering.

Overste Backer:

Mijnheer de voorzitter, sprekende over de nieuwe formules die zullen moeten worden gevonden in een relatie tussen krijgsmacht, politiek en maatschappij, heeft professor Van Doorn gezegd, dat de soldaat voor het belangrijkste deel zijn moreel put uit de groep waarin hij zich bevindt, uit de groepsbinding, uit de goede organisatie waarin hij is opgenomen en het leiderschap waaraan hij is onderworpen. Het is volgens inleider niet zozeer de overtuiging, het geloof of die ideologie die hij heeft of die hij heeft verworven waar de soldaat zijn moreel uit put. Hij heeft daar bewijzen voor genoemd o.a. de geschiedenis van de Amerikaanse krijgsgevangenen in Korea en de studies van de journalist S. L. A. Marshall. Ik meen echter, mijnheer de voorzitter, dat deze bewijzen niet sterk genoeg zijn. Ik geloof, dat professor Van Doorn hier vooral de uitspraak heeft gevolgd van een commissie die indertijd in Amerika is benoemd en waarin ook de oude NAVO-commandant generaal Grunther een grote rol heeft gespeeld. Die commissie was ingesteld naar aanleiding van een misbruik van de staatsburgerlijke vorming der militairen en ik geloof nooit dat men op een misbruik verder zijn bewijzen zal moeten bouwen. Trouwens, uiteindelijk is deze commissie toch weer begonnen met een herziening van die staatsburgerlijke vorming van de Amerikaanse militairen, en men heeft zeer zeker dit middel niet aan de kant gezet. Inderdaad was een gedeelte van deze commissie de mening toegedaan, en ik zeg dat op speciaal Amerikaanse wijze, zoals dat ook uitdrukking vond in het rapport, dat een soldaat alleen maar zal vechten als hij meent dat hij behoort tot „the best bloody unit of the best bloody army”. Daarnaast waren in de commissie ook tegengestelde meningen en daarnaast staat toch ook die uitspraak van (nu wél) de grote generaal Marshall meen ik, dat een soldaat alleen maar zal vechten als hij weet waarvóór hij vecht. Naar mijn mening heeft de inleider dus te weinig aandacht besteed aan het geven van een motivatie.

Een van de motieven, die professor Van Doorn dan heeft genoemd als zijnde een goede basis voor het moreel, is het leiderschap. Ik geloof dat in het leiderschap bijzonder veel veranderd is, vooral wanneer wij in aanmerking nemen de moderne oorlogvoering. Dat leiderschap was vroeger eenvoudig, toen een officier voor een carree stond aangetreden en hij door een eenvoudig commando „salvo vuur aan” de hele groep tot een gerichte handeling kon laten overgaan. Dat is nu heel anders. Onze moderne oorlogvoering vraagt een grote spreiding, die vraagt zeer lange verbindingen van de man die het bevel geeft naar de man die het zal moeten opvolgen, die man ziet zijn leider niet eens, hij hoort alleen via een elektronisch middel het bevel tot zich komen. In deze

moderne oorlogvoering kunnen de verbindingen spoedig uitvallen. Ook de goede organisatie waartoe de man behoort, kan door de grote chaos die kan ontstaan, wegvallen. Dan blijft er voor deze man maar weinig over en ik geloof juist dat er onder die omstandigheden hij de steun in de rug van de motivatie nodig zal hebben. Het zal dikwijls het enige zijn waar hij op zal kunnen steunen.

Toen Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard het studiecentrum voor militair leiderschap opende, stelde hij, dat één van de peilers van het leiderschap moest zijn, de bereidheid tot het geven van voorlichting. Daarmee heeft de Prins juist bedoeld het geven van een motivatie. Even later zegt professor Van Doorn dat hij toch deze motivatie, deze ideologie die er is en deze kennis van alles wat er in deze wereld gebeurt en waar deze krijgsmacht in geplaatst is, dat hij die toch wel weer nodig vindt voor die krijgsmacht, maar hij vraagt zich af: is het wel de taak van die krijgsmacht om dit aan de leden van de krijgsmacht bij te brengen. Dit is toch, volgens inleider, eerder de taak van de overheid of van andere instituten. Daar stem ik van harte mee in. Het zou inderdaad veel beter zijn als het onderwijs, het gezin en de kerk een motivatie gaven. Dan krijgen wij als militair de mensen aangereikt met een motivatie en dan valt ons als militair alleen maar de taak toe om deze man uit te rusten en op te leiden voor de militaire taak waar hij voor bestemd is. Maar de zaken liggen nu eenmaal niet zo. Ook de geachte inleider heeft vastgesteld dat het aan het geven van een motivatie ook bij ons volk veel aan ontbreekt en ik geloof dat de krijgsmacht onder deze omstandigheden genoodzaakt is, juist om de argumenten die ik heb opgenoemd, het bijbrengen van deze motivatie (ik wil niet spreken van ideologie), zelf ter hand te nemen. Het zal nodig zijn om daar een belangrijke plaats voor te blijven inruimen. In het bijzonder, en dat heb ik eigenlijk in de voordracht gemist, waar het een leger betreft dat voor het grootste gedeelte uit reserve-officieren en dienstplichtigen zal bestaan. Ik dank u wel mijnheer de voorzitter.

Drs. Hornix:

Mijnheer de voorzitter, met uw welnemen zou ik gaarne aan professor Van Doorn willen vragen, hoe wij in de concrete situatie, waarin wij hier in Nederland verkeren, waar wij dus een leger hebben dat gedeels wordt gevormd door reserve-officieren, dienstplichtige onderofficieren en dienstplichtigen, *het zonder voorlichting* (geen indoctrinatie), *in het bijzonder om tot motivering te komen van de noodzaak van verdediging, een leger en het gevecht, bij deze groepen, maar ook bij de professionele militairen*, zouden moeten doen, gezien de lacune in dit opzicht in de burgermaatschappij, i.c. bij gezin, onderwijs en jeugdorganisatie. Dit als eerste vraag, waarbij wordt aangetekend, dat in verband met de huidige toestand van koude oorlog en met psychologische oorlogvoeringsmethoden, ook in oorlogstijd, uw standpunt tot fatale consequenties kan leiden.

De tweede kwestie, mijnheer de voorzitter, is een extensie van datgene wat de Overste Backer reeds aansneed, nl. in die zin, dat er van Amerikaanse zijde, en nu doel ik op de Luchtmacht, onderzoekers (o.a. Gross) zijn, die wel degelijk de betekenis van meer ideologische kanten, in de zin van wat de Luchtmacht de „mission” noemt, van grote betekenis zien ten opzichte van de gevechtsbereidheid.

Professor Van Doorn, ik zou van wetenschappelijke zijde dit nog naar voren willen brengen: U stoelt hier kennelijk op een onderzoek uit de Koreaanse oorlog en vooral op een onderzoek uit 1948 van Shils en Janowitz over het Duitse leger. Niet alleen betwijfel ik daarvan de methodische benadering, maar ik vrees ook, dat hier de vraag van het al dan niet nationaal-socialistisch gemotiveerd zijn van het Duitse leger, een rol gespeeld heeft. Martini schreef hierover in Wehrkunde, 12, 1958: „Wehrmotiv-heute”.

Ik zie vooral een bezwaar in uw veralgemenisering op basis van slechts enkele onderzoeken. Te meer maak ik dit bezwaar omdat andere grote onderzoeken als „The American soldier” en vooral „The Fighting Soldier” tot voorzichtigere conclusies komen. Bij deze laatste onderzoeken ligt de wetenschappelijke discipline wijder, meer psychologisch. Het is uiteraard uw goed recht om in uw eigen vakgebied, vooral de groepsvorming als belangrijk element voor het gevecht naar voren te halen. Ik acht echter de uitsluiting van andere elementen, zoals de „mission”, minder juist, dit te meer omdat ook de wijze van vechten, — nu meer individueel en geïsoleerd —, een rol van betekenis is gaan spelen.

Daarbij komt nog dat sindsdien de wetenschap steeds verder tot de conclusie is gekomen, dacht ik en dat blijkt uit meerdere publikaties, dat het begrip moreel, evenals het begrip ideologie, een dermate moeilijk, complex en wetenschappelijk weinig hanteerbaar begrip gebleken is, dat men de betrouwbaarheid van onderzoek met zelfs een operationele definitie, in twijfel trekt. Ook met het herleiden van moreel tot motivering in de werk- of gevechtssituatie komt men er niet.

Ten slotte moge ik uw aandacht erop vestigen, professor Van Doorn, dat de tegenstelling, die u opgeroepen hebt, tussen enerzijds het vechten, met als drijvende factor de groepsbinding en alles wat daarmee samenhangt en anderzijds, het directe of indirecte effect van „ideologie”, in de vorm van geloof, zeden, westerse waarden, vooral ook in het dagelijkse leven, enz. en in militaire zin van „mission”, moeilijk te onderscheiden is; — ook in een sociologisch onderzoek, — omdat in de groepsvorming en -binding zelf, hoe men deze ook definieert, men steeds weer het geloof, de zeden, de westerse waarden van het dagelijks leven, enz. naar voren krijgt.

Ik dank u zeer, mijnheer de voorzitter.

Kolonel Feuilletau de Bruyn:

Mijnheer de voorzitter, mijne heren. Ik heb met grote belangstelling het betoog van prof. Van Doorn aangehoord, maar ben van oordeel, dat hij langs deze weg niet tot een juiste beoordeling komt. Ik heb zelf een andere weg gevolgd, namelijk de psychologische weg, maar ben tot de ontdekking gekomen dat ik er met een psychologische benadering alleen, ook niet kom. Intussen wil ik uw aandacht vestigen op het grote belang van de psychologische methode. Wij gaan door China een bijzonder gevaarlijke tijd tegemoet, nu dit land op het ogenblik bezig is de gekleurde rassen in de wereld op te zetten tegen de blanken, waartoe ook de Russen behoren. China en de Sowjet-Unie steken die blokvorming van gekleurde rassen door China niet onder stoelen of banken en in hun pers wordt daar openlijk over gesproken. Daardoor ontstaan gevaarlijke psychologische spanningen. Het is dus van het grootste belang, dat wij weten welke psychologische factoren bij rassenconflicten in het spel zijn en op

welke manier men die rassenconflicten kan bestrijden. Ik zie er van af om dit uiteen te zetten, omdat dit te veel tijd zou kosten.

Ik moge op het volgende de aandacht vestigen. In 1957 heeft de Franse generaal Chassin in een Frans militair tijdschrift de volgende vraag aan de orde gesteld. Hoe komt het, dat de Franse poilu in de Eerste Wereldoorlog dapper gevochten heeft, maar dat onze soldaten in de Tweede Wereldoorlog, hoewel zij numeriek de meerdere waren, ook wat het aantal tanks betrof, ongeacht de fouten, die er gemaakt zijn, niet meer op het peil stonden van de poilu van 1918?

Chassin komt dan tot de conclusie, dat de meeste poilus uit de burgermaatschappij voortkwamen. Maar een deel van hen was beroepsmilitair en de rest bestond uit dienstplichtigen. Deze poilu's waren besmet met de geest, die in de burgermaatschappij heerste en die was slecht. Daardoor heeft het Franse leger gefaald.

Of dit werkelijk zo eenvoudig is, als Chassin dit voorstelt, betwijfel ik. Ook andere factoren hebben bijgedragen tot de nederlaag. Maar de kern van het probleem waar het om gaat, is, dat het moreel van de troep voor een groot deel afhangt van de levenshouding van de burgers.

Wij leven thans in een maatschappij, waarin het materialisme overheeft. Wanneer de arbeiders voldoende hebben om behoorlijk te kunnen leven, doch steeds meer vragen, waar is dan het einde?

Dan begint zich een van de verschijnselen te vormen, waarop Oswald Spengler reeds jaren geleden gewezen heeft, namelijk dat wanneer de welvaart sterk toeneemt, het nationalisme wijkt voor het materialisme. Iedereen zorgt dan voor zichzelf. Pluk de dag, wordt dan de leuze en het gevolg is, dat de staat langzaam te gronde gaat aan te veel welvaart. Ik geloof dat Spenglers mening juist is.

Maar waar ik nog even op terug wil komen is de invloed van psychologische factoren. Wanneer er in de maatschappij een verkeerde levenshouding heerst, kan men die veranderen door betere individuatie, d.w.z. een betere psychische opvoeding van de persoonlijkheid. Om mij begrijpelijk te maken moet ik hier even terugvallen op de dieptepsychologie.

De dieptepsychologen nemen aan, dat de menselijke ziel bestaat uit een bewust deel, dat logisch-rationeel denkt. Het andere deel is onbewust en wij weten niet precies wat zich daarin afspeelt. Maar het is de zetel van driften en instincten, van magisch-archaïsch denken. En ten slotte is er nog een derde element, het Über-ich. Bij volwassenen is dat het geweten met zijn zedelijke normen, dat bepalend is voor de individuatie en levenshouding. Eenieder van u zal wel eens de ervaring hebben opgedaan, dat hij zich verbaasde over het feit, dat hij iets volkomen onlogisch had gedaan en waarvoor men geen verklaring weet. Dat was een kracht uit het onbewuste, die u tot die handeling bracht. Door logisch denken kan men ook niet verklaren, waarom miljoenen Joden door de Nazi's vermoord zijn. Zeker, de Joden waren niet populair in Duitsland. Maar dat kan toch geen reden tot die massamoord zijn geweest.

Dat was het ook niet. Daarvoor aansprakelijk was het verschijnsel van het archaïsch-primitief en a-logische denken, waarin de Nazi's waren teruggevallen. Daaruit sproot ook het geloof voort in de magische kracht van het hakenkruis, in de theorieën over Blutrausch, Blut und Boden, enz.

Mijnheer de voorzitter, ik heb het woord gevraagd, omdat ik meen dat het

van het grootste belang is, dat men meer aandacht gaat wijden aan de psychologische facetten van het vraagstuk dat ons vanavond bezighoudt.

Majoor Clumpkens:

Mijnheer de voorzitter, hoewel de inleider stelt, dat de rol van de krijgsmacht in het verleden altijd instrumenteel is geweest, heeft zich toch een bepaald militarisme ontwikkeld. Dit kunnen we zien als een exces, maar de reactie daarop was en is een pacifisme. Nu zijn deze twee: het militarisme en het pacifisme interdependent. Hoewel wij hier in Nederland geen militarisme kennen zoals o.m. in Duitsland het geval was, hebben we wel het pacifisme, al kunnen we stellen, dat dit pacifisme sterk onder invloed staat van het buitenland. Ook zien we dat de pacifistische invloeden groot zijn in de bevolkingsgroep die betrokken is bij hoger, middelbaar en lager onderwijs. Hoe ziet de geachte inleider, mijnheer de voorzitter, de invloeden van dit pacifisme en hoe kunnen wij deze neutraliseren?

Verder heeft in zijn slotbeschouwing de geachte inleider gesteld, dat hij nut ziet in de bestudering van de oorlog en de krijgsmacht, zoals dat in Groningen gebeurt. Nu wilde ik de geachte inleider vragen, of hij ook nut ziet dat wij dit in de krijgsmacht doen. Dus een soort militair-wetenschappelijke staf, die tot taak heeft de bestudering van de oorlog en de krijgsmacht in relatie met de maatschappij en wetenschap. In zekere zin heeft de geachte inleider dit al in positieve zin beantwoord, maar ik zou gaarne enkele nadere motiveringen willen hebben. Dat was het, mijnheer de voorzitter.

Luitenant-Kolonel Mantz:

Mijnheer de voorzitter, ik wil mij aansluiten bij hetgeen door de heer Backer en de heer Hornix is gezegd. Ik zou alleen nog iets naders willen weten en opmerken.

Professor Van Doorn heeft naar mijn idee de betekenis van het element overtuiging geminiseerd, of zo u wilt, het element motivatie voor de soldaat van minder belang geacht. Persoonlijk geef ik de voorkeur aan het begrip overtuiging. Ik geloof, dat professor Van Doorns opvatting te weinig genuanceerd is.

U kunt bij de jonge militair inderdaad moeilijk verwachten, dat hij een diep gefundeerde overtuiging, dan wel motivatie heeft, daar is hij eenvoudig nog te jong voor. Hij is als mens in zijn ontwikkeling nog niet zover dat hij zich een bewuste conceptie van het leven heeft gevormd. De oudere militair daarentegen, ongeacht of hij nu beroepsmilitair, reserve-officier of dienstplichtige is, heeft wel een overtuiging. Die overtuiging wordt gevormd, doordat het leven met zijn vele problemen op hem is aangestormd, doordat hij onder meer in het leven is opgebotst tegen dingen die hij anders gewild zou hebben en waardoor hij zich een oordeel heeft moeten vormen. Hij is in de knoop geraakt, moest daarin beslissen en kwam zodoende tot een overtuiging. Hij is gekomen tot een persoonlijke overtuiging voor zijn eigen leven.

Ik zou nu het volgende willen vragen. We kunnen misschien inderdaad wel stellen, dat we de jonge soldaat zouden kunnen laten handelen en laten acteren zonder zo'n motivatie of overtuiging. Inderdaad, daar zijn in de oorlog goede voorbeelden van, zoals professor Van Doorn zelf heeft gezegd. Wanneer u echter de oudere militair neemt, dan zal het niet hebben van een eigen over-

tuiging tot frustratie van de persoon kunnen leiden en tot gevolg kunnen hebben, dat hij niet weet wat hij op het beslissende moment moet doen, want de binding van de kleine groep is er voor de ouderen vaak niet meer. Dit geldt met name voor de hogere commandanten, die meestal niet meer in de acute spanning verkeren van het oorlogsgeweld, van de om zich heen vallende militair. Een ander punt is voorts, dat we naar mijn idee de jonge soldaat „denatureren”, als we van hem een goed soldaat maken zonder overtuiging, een massa-mens, een verlengstuk van de machine.

Ten slotte zou ik over het punt van de motivatie nog iets willen opmerken. De vraag is: wat is de inhoud van de motivatie?

Ik weet, dat men ook in onze krijgsmacht vaak de mening is toegedaan, dat de motivatie gebaseerd zou moeten zijn op de verdediging van de Westerse waarden. Naar mijn idee riekt de motivatie, zo bedoeld, te zeer naar indoctrinatie. Ik ben van mening, dat het zo niet nodig is en dat het trouwens zo ook niet kan.

Wat noodzakelijk is: U moet de jonge militair brengen naar een eigen groei in zijn leven, naar een eigen roepingsbesef. Daartoe kunt u inderdaad etaleren, moet u zelfs etaleren wat die Westerse waarden zijn. Maar u moet die jonge man de vrijheid geven om zijn eigen levensovertuiging, zijn eigen positie te bepalen ten aanzien van de hele problematiek der Westerse samenleving waarin hij geplaatst is. En op grond daarvan zal hij, en dat is ook de reden waarom ik liever spreek van overtuiging dan van motivatie, op grond daarvan zal hij tot een eigen roepingsbesef moeten komen, een eigen aanpak en een zich zelf verantwoordelijk weten voor de eigen uitwerking van het probleem. Dan kunt u naar mijn idee verwachten, dat u oudere mensen kweekt die een overtuiging hebben, een overtuiging welke beslissend is op het moment dat zij zelfstandig een belangrijke beslissing moeten nemen. Ik dank u zeer.

Majoor Pelt:

Mijnheer de voorzitter, ik moet beginnen met mijn excuses te maken, dat het mij helaas niet gelukt is — achteraf blijkt zoiets pas — om een vraag te stellen die niet reeds in meerdere of mindere mate door de vorige vraagstellers gedekt is. Mijn vraag, die ik de inleider zou willen stellen, heeft ook betrekking op de vraag of ideologie noodzakelijk is of niet voor onze Westerse militairen. De maatschappelijke taak van de militair zie ik in laatste instantie in het trachten de tegenstander te overwinnen. Zonodig door middel van het vernietigen van het leven van de tegenstander en daarbij wordt eigenlijk van de militair verwacht dat hij zo nodig ook bereid is om zijn eigen leven in te zetten. Met de door de inleider aangehaalde vergelijking van de arts en de verpleegster, heeft de militair dus inderdaad gemeen, dat hij ook bij de uitoefening van zijn beroep wordt geconfronteerd met de diepste menselijke problemen van dood en leven. Maar toch zie ik deze confrontatie op een geheel andere wijze en wel in die zin, dat de militair een destructieve beslissing moet nemen ten aanzien van dood of leven, terwijl de arts en de verpleegster juist een regenererende taak hebben. Het militaire werk heeft in deze zin, voor zover ik zo vlug heb kunnen bedenken, eigenlijk geen andere overeenkomst dan — en u wilt mij vergeven dat ik niet zo snel op een andere vergelijking kan komen — met dat van de beul, die ook ten bate van het algemeen welzijn geroepen wordt om het leven te nemen van een medemens. Vloeit juist uit

deze zeer uitzonderlijke taak, deze zeer uitzonderlijke maatschappelijke taak, voor een militair niet voort, dat hij een ideologie ten hardste nodig heeft. We kunnen het ook anders stellen: meent de inleider werkelijk dat een goede, bezielde en overtuigde uitvoering van deze destructieve taak juist in kritieke situaties verwacht kan worden van een militair, zonder dat hij een bewuste basis heeft van waar uit hij deze uiterste consequentie van zijn daden zou kunnen verklaren, nl. beslissen over dood en leven voor zichzelf in de eerste plaats, maar ook voor zijn medemens? Dit is mijn vraag, dank u.

Majoor Van Hoof:

Mijnheer de voorzitter, gebrek aan communicatie kan verschillende gevolgen hebben. Een ervan is dat ik hier sta. Had ik te voren overleg gepleegd met vorige vraagstellers, dan had ik van het spreekgestoelte weg kunnen blijven. Vooral de Overste Backer heeft veel gezegd van wat ik wilde zeggen en vragen. Nu ik toch hier ben wil ik echter op een consequentie van enkele van professor Van Doorn's uitspraken wijzen. Terecht zegt de hooggeleerde spreker, en dat moet ik wel met hem eens zijn, dat de krijgsmacht vermaatschappelijkt. Dat wil dus zeggen dat de krijgsmacht hoe langer hoe meer gaat bestaan uit officieren, onderofficieren en soldaten die — laten we het aldus stellen — een afspiegeling vormen van de maatschappij. Vervolgens heeft professor Van Doorn eveneens terecht gesteld dat vroeger oorlog werd gevoerd om land, maar dat nu oorlog wordt gevoerd om ideologieën, om stelsels dus die tegenover elkaar staan. Ik weet niet of professor Van Doorn daarbij inbegrepen heeft de koude oorlog. Als hij dat heeft gedaan dan zou ik over het aspect van de koude oorlog willen zeggen: laten we niet spreken van een oorlog maar van een verdediging die wordt gevoerd, althans door het Westen. Ik gebruik met opzet de uitdrukking „verdediging vóeren” omdat ik niet de indruk wil vestigen dat wij zo maar iets aan het verdedigen zijn, een passieve actie die ons, soldaten, helemaal niet ligt. Neen, wij zijn daadwerkelijk aan het „voeren”. Wij dóén iets. Of liever, wij zouden iets moeten doen. Wanneer de inleider nu stelt dat de vermaatschappelijking van de krijgsmacht het onnodig maakt dat iets wordt gedaan aan ideologisering van krijgslieden, dan ben ik het met hem eens en oneens. Ik ben het met hem eens dat we niet moeten ideologiseren. Maar wel dacht ik dat wij onze mensen de middelen in handelen moeten geven waarmee zij in staat zullen zijn de verdediging te voeren. Als gesteld wordt dat in onze maatschappij de Westerse waarden leven en dat, t.g.v. de vermaatschappelijking, die waarden dús ook leven binnen de krijgsmacht, dan kan ik dit als stelling aanvaarden. Aan ideologisering van onze krijgslieden bestaat dan inderdaad geen enkele behoefte, want de Westerse waarden zijn goed. Ik geloof echter niet dat de Westerse waarden léven, noch in de maatschappij, noch in de krijgsmacht die een deel daarvan is. Ik geloof dat we binnen de krijgsmacht wel degelijk iets moeten doen. Als de Westerse mens er toe gekomen is een toekomstige oorlog te zien als iets wat eigenlijk niet meer mag, als hij gaat twijfelen of hij mág gaan doen wat hij móét gaan doen, dan is dat een ethische zienswijze en dan zijn dat gezonde twijfels. Maar als onze militair gaat denken dat hij ook geen verdediging meer mag voeren en niet naar de wapens mag grijpen om zich te verdedigen, dan is het mis. Wij moeten onze militairen, dacht ik, bijbrengen dát zij iets verdedigen en dát zij dat — als het nodig is — moeten doen met middelen die, als je

er niet bij nadenkt, verworpen moeten worden en, als je er wel bij nadenkt, ook verworpen moeten worden. Als ze die verwerpelijke middelen maar willen hanteren! Als het binnen het kader van Westerse waarden mogelijk is dat een democratisch volk bepaalt welke middelen aangewend mogen en moeten worden ter verdediging van die waarden, dan moet het onmogelijk zijn dat „de krijgsmacht” in zijn geheel als middel faalt. De consequentie die, naar mijn mening, uit een en ander moet worden getrokken, is, dat in de krijgsmacht middelen moeten worden ingevoerd die de mensen bereid zullen doen zijn de verdediging te voeren. Welke die middelen zijn zal een ieder duidelijk zijn. Het zijn geestelijke middelen. Dat is o.m. voorlichting zoals die geschiedt bij het SCML. Het is ook Interne Voorlichting zoals die gegeven wordt binnen de luchtmacht. Tot slot zou ik willen opmerken dat er bij aanvaarding van die consequentie iets gedaan moet worden. Zo goed als wij in begrotingen geld uittrekken voor kanonnen, kanons en vliegmachines, zo goed moeten wij geld — veel geld — willen uittrekken voor het voeren van de verdediging in de door mij bedoelde zin. Onze vrijheid valt of staat met de verdediging er van. Ik dank u zeer, mijnheer de voorzitter.

Professor Van Doorn:

Mijnheer de voorzitter, ik bevind mij in een wat moeilijk parket. De meeste debaters hebben namelijk aangegrepen op kwesties als moreel en motivatie, die echter van psychologische aard zijn en niet tot mijn sterkste punt behoren. Zij zijn inderdaad in mijn betoog ter sprake gekomen, maar vormen in een sociologische uiteenzetting nu eenmaal een perifeer element.

Indien ik de lijst van sprekers overzie, lijkt het mij de voorkeur te verdienen eerst de heren Feuilletau de Bruyn en Majoor Clumpkens te beantwoorden, die immers wat hun opmerkingen betreft buiten het frontale offensief vallen, om vervolgens de hoofdzaken van het overige te berde gebrachte samenvattend te bespreken.

De heer *Feuilletau de Bruyn* heeft eigenlijk vooral een pleidooi gevoerd voor een anderssoortige benadering van de wezenlijke problemen, die in mijn voordracht sociologisch zijn gesteld. Hoewel ik er evenals hij van overtuigd ben dat de psychologische en dieptepsychologische achtergronden van allerlei verschijnselen betreffende de krijgsmacht zeer bepaald belangrijk zijn, heeft zijn onderscheiden uitgangspunt als gevolg dat ik moeilijk tot een rechtstreekse discussie met hem kan komen.

Op diverse punten wil ik graag met hem instemmen, b.v. waar hij stelt, dat het moreel van de krijgsmacht in verband moet worden gezien met het moreel van het volk, iets dat ik op andere wijze reeds meende gezegd te hebben. Wellicht echter is zijn daarop voortbouwende redenering, dat materialisme en zelfgenoegzaamheid in de maatschappij het opstellen van een krachtig leger belemmert, wel wat te generaliserend. Een vergelijking met andere tijden en landen laat immers zien, dat zelfs de huurlegers — die uitdrukkelijk om den brode vochten — vrij zelden tot krijgssdaden kwamen die van een hoog moreel blijk gaven en dat anderzijds in de laatste wereldoorlog honderdduizenden militairen, bepaald niet leden van volken op een laag materieel niveau, verbazingwekkend moedig hebben gevochten.

Ik heb wel eens het gevoel, dat niet de breakdown van zovele frontsoldaten benauwend moet heten, maar veeleer een gedrag als van het Duitse volk in de

afgelopen oorlog, dat vijf jaren lang voortging voor een ten slotte hopeloze zaak grote offers te brengen. Misschien is een dermate grote offervaardigheid psychologisch wel minder gezond dan een te geringe offerbereidheid. Maar ik vermoed, dat de heer Feuilletau de Bruyn ook een dergelijke grote offerbereidheid psychologisch gezien lang niet onverklaarbaar vindt. Ik ben hem in ieder geval dankbaar voor zijn commentaar, dat ik misschien vooral als een aanvulling en als een tweede benadering mag beschouwen.

De majoor *Clumpkens* heeft twee uiteenlopende vragen gesteld. In de eerste plaats heeft hij gevraagd naar de invloed van het pacifisme in Nederland en naar de mogelijkheden dit te neutraliseren. Dit is eigenlijk een geheel nieuw onderwerp, dat hier moeilijk in den brede kan worden behandeld. Misschien mag ik de majoor Clumpkens herinneren aan de door mij een ogenblik bezigde term „militair pacifisme”, waarmee wil zijn aangeduid, dat ook de beroepsmilitair heden ten dage zeer krachtig naar het handhaven van de vrede zal streven, en de noodzaak hiervan zelfs zal uitdragen. Als wij dat onder „pacifisme” verstaan, zijn we waarschijnlijk allen wel akkoord over deszelfs lofwaardigheid.

Pacifisme in de zin van anti-militarisme of van volledige eenzijdige ontwapening is uiteraard een heel andere zaak. Nu geloof ik echter niet, dat dit pacifisme momenteel, ondanks klaarblijkelijke stemmenwinst, zo'n indrukwekkende maatschappelijke of politieke factor in Nederland is, zeker niet indien men er van uitgaat dat een dergelijke stroming alleen in internationaal verband een zekere kracht zou kunnen worden.

Bovendien ben ik geneigd de zaak om te keren en mij veeleer te verbazen over de geringe aanhang, gezien de onvoorstelbare catastrofale gevolgen van een atoomoorlog voor de burgerbevolking. Dat het pacifisme de huidige beperkte omvang heeft, is wellicht mede toe te schrijven aan het geringe voorstellingsvermogen van de gemiddelde burger en van diens neiging zich er gemakkelijk vanaf te maken. Een grotere bewustmaking zou bepaald tot een sterker pacifistische tendentie leiden, maar zij zou mogelijk anderzijds een grotere bereidheid tot het dragen van offers kunnen bewerkstelligen, inclusief steun aan een krijgsmacht die tot een internationaal politiek evenwicht bijdraagt.

In de tweede plaats zou de majoor Clumpkens nog iets naders willen horen over de betekenis van de „polemologie”. Vooraf is het wel goed te stellen, dat een „oorlogswetenschap” zeker niets nieuws is, en dat met name in het buitenland reeds bijzonder veel wordt gestudeerd, zowel door beoefenaars van de politieke wetenschappen als van de krijgswetenschappen in engere zin.

Blijft als vraag, of we er in Nederland niet meer aan moeten doen, en of ook niet militairen daarin een aandeel zouden moeten nemen. Van deze mening ben ik inderdaad. Verschillende instellingen, waaronder ook deze Vereniging, zouden hierin een rol kunnen vervullen. Wat ik speciaal heb willen betogen is eigenlijk, dat men een zekere samenwerking met geïnteresseerde figuren uit kringen van universiteit en hogeschool bepaald niet moet afwijzen. Ook al vertrekken deze vanuit een ander punt, het is reeds winst dat men in dat somtijds wat wereldvreemde milieu ontdekt heeft, dat er zoiets als een oorlogsvraagstuk bestaat, en dat men zich daarmee van verschillende zijden gaat bezighouden. Deze interesse en studiebereidheid biedt naar mijn mening een basis voor onderzoek en discussie.

Thans de kern van de bezwaren mijner opponenten, te weten de kwestie van

moreel en ideologie en wat dies meer zij, welke kwestie kennelijk in de actuele belangstelling staat.

Om te beginnen is het nodig enige misverstanden te ontrafelen. Er is nogal door elkaar sprake geweest van motivering, overtuiging en ideologie. Er zijn nog andere termen genoemd, maar hiermee dekken we toch wel de hoofdzaken van de diverse betogen. Over deze drie termen dienen we het vooraf ongeveer eens te worden.

Allereerst, als we praten over motivering — grofweg te definiëren als het psychisch mechanisme, bewust en vooral onbewust werkend, waardoor iemand gedreven wordt tot het doorzetten van een bepaald gedrag —, dan zijn we dicht in de buurt van het begrip *moreel*. Wanneer wordt gesteld, dat een dergelijke motivering of *moreelsattitude* nodig is om überhaupt militair gedrag en militaire actie mogelijk te maken, dan ben ik geheel akkoord. In mijn betoog heb ik dit feit ook nergens willen bestrijden. Ik heb gesproken van de grote *moreelsversterkende* invloed van goed leiderschap, een stabiele gevechtsgroep en een doeltreffende organisatie, en terloops ook melding gemaakt van onderliggende psychische processen, die wellicht kunnen verklaren waarom iemand onder dergelijke omstandigheden doorzet of zich ten minste handhaaft. Dit alles is ongetwijfeld zeer belangrijk, ook door de heer Feuilletau de Bruyn aangeezen, en verder stof voor een militair psychiater zoals b.v. kolonel Bieger.

Aan een geheel andere kant ligt echter het begrip *ideologie*, hier opgevat als een ietwat systematisch uitgewerkte doctrine, waarin de uiteindelijke waarden van een samenleving worden gerechtvaardigd onder gelijktijdige afwijzing van andere maatschappelijke ideeënstelsels. Aan het overdragen van een dergelijke ideologie nu aan militairen en door militairen heb ik gezegd weinig waarde te hechten. Misschien werkt zoiets in een totalitaire staat, waar maar één en dan nog een zeer nadrukkelijk gestelde ideologie bestaat, die al aan de jeugd wordt overgedragen, en in alle maatschappelijke instituten — dus ook het leger — een rol speelt, maar in een samenleving als de onze vind ik het een griezelig experiment. En wel aan de ene kant, omdat een dergelijke ideologisering gemakkelijk tot simplificaties leidt, die weinig effectief want erg vaag worden — een van de bezwaren die er in de U.S.A. tegen zijn aangevoerd —, aan de andere kant, omdat dergelijke simplificaties in een uiterst heterogene samenleving als de onze — en die heterogeniteit is juist een kenmerk van onze vrije wereld — niet kán lukken zonder bepaalde standpunten te verwringen of buiten spel te zetten.

Tussen „motivering” en „ideologisering” plaats ik het door de overste Mantz gestelde betreffende de noodzaak van een „overtuiging” bij de militair. Ik meen te weten wat hij bedoelt. Het gaat er in een krijgsmacht niet om te werken op het bijna primitieve en instinctieve niveau dat de para of SS-er wellicht beweegt, evenmin om een bewuste systematisch doordachte levensbeschouwing als motief, maar om de diepgevoelde overtuiging als mens, aan de goede kant te staan, en dáárom zijn plicht te doen. Op deze wijze alleen, aldus begrijp ik de overste Mantz, kan men met zichzelf in het reine komen, waaruit ook onder zeer moeilijke omstandigheden — oorlog en frontsituatie — de nodige *morele* kracht is te putten.

Met deze stelling ben ik het graag eens. Het is waarschijnlijk een dergelijke overtuiging, die de militaire commandanten, en iedereen die met gezag is bekleed, en die bovendien wat ouder en rijper is, tot stut strekt. De vraag is alleen,

hoe we een dergelijke overtuiging moeten aankweken. Natuurlijk kan de opleiding tot beroepsofficier hiertoe bijdragen, maar de jonge officier zal eerst daarna in de loop van de tijd en door eigen levenservaring, zijn werkelijke doorvoelde overtuiging kunnen vormen. De overste Mantz heeft dit zelf ook zo gesteld, en ik bevestig graag zijn mening, dat een dergelijke instelling méér telt dan schools overgedragen ideeën.

Thans wil ik trachten, ter verdere beantwoording van het gestelde, de driedeling aan het einde van mijn inleiding (oorlogshandwerk, professie en organisatie, maatschappelijke integratie van de krijgsmacht) met het bovenstaande in verband te brengen. De frontsituatie zelf is wellicht het best te doorstaan indien de man als persoon, hetzij uit een zekere agressiviteit en groepsoliditeit, hetzij uit karaktersterke en overtuiging, tot actie komt. Het beroepsmatig functioneren als officier echter heeft iets anders van node. Het gaat niet alleen om een zekere overtuiging in bovenbedoelde zin, maar ook om een helder inzicht in het eigen beroep, in de functie en de verantwoordelijkheden van de krijgsmacht, en in allerlei maatschappelijke ontwikkelingen en politieke standpunten. Dergelijke inzichten dragen niet zozeer bij tot een eigenlijke gevechtsbereidheid, maar tot het kweken van betere officieren, zeker in een periode van koude oorlog. Ideologisering is hier niet of nauwelijks aan de orde.

Komt deze in het spel als we vragen naar de optimale integratie van de krijgsmacht in de maatschappij? In zekere zin bepaald wél, nl. in zoverre krijgsmacht en samenleving in grote lijnen dezelfde centrale waarden dienen te onderschrijven en het b.v. onmogelijk moet worden geacht dat een fascistisch gezinde krijgsmacht een democratische samenleving verdedigt. Maar dat betekent weer niet, dat de krijgsmacht als instituut nu zo specifiek en uitdrukkelijk voor die maatschappelijke waarden op de bres moet staan: dat dienen wij, militairen en burgers, allemaal en op allerlei wijze.

Verder meen ik te kunnen blijven volhouden, dat een dergelijke principiële integratie van de krijgsmacht in de opvattingen van de gemeenschap niet belangrijk bijdraagt tot de gevechtsbereidheid of het moreel van de troep. Deze instelling ligt eenvoudig op een heel ander vlak. Tot zover een nadere systematisering en uitwerking van een kwestie die al eerder in mijn betoog ter sprake kwam.

De overste *Backer* heeft de rij van debaters geopend met te veronderstellen, dat ik geput had uit een Amerikaans commissieverlag over politieke indoctrinatie van militairen, en dat dit verslag in deze kwestie niet de meest aangewezen bron is. Nu ken ik dit verslag niet eens, waarmee een belangrijk deel van de kritiek van de overste *Backer* automatisch vervalt.

Ik heb mij inderdaad vooral gesteund op studies die door de heer *Hornix* zijn genoemd, zoals die van Van Meurs en van Shils en Janowitz, alsmede op onderzoekingen betreffende vliegtuigbemanningen in de afgelopen wereldoorlog, die na hun inzet een verschuiving van meer „idealistische” en „aangepaste” naar meer „reële” motieven lieten zien.

De heer *Hornix* heeft gelijk, indien hij vindt dat dergelijke studies toch niet alles zeggen en dat er sindsdien ook andere gegevens ter beschikking zijn gekomen. Niettemin blijf ik de studie van Shils en Janowitz zeer onthullend vinden, omdat het resultaat — een geringe ideologische motivering bij de Duitse Wehrmacht — bijzonder sprekend is. Indien zelfs het Duitse leger, wortelend in een volk, dat zozeer het nationaal-socialisme als een nationale weder-

geboorte had begroet, méér steun blijkt te ontleen aan de „vaderfiguur” van de Führer en aan de kameraden dan aan de geloofsopdracht van regime en volk, wat valt er dan nog te verwachten van onze zeer voorzichtige ideologische moreelonderbouw?

Eigenlijk loopt de discussie telkens uit op die ene principieel en praktisch beslissende vraag: waarom vecht de soldaat eigenlijk? Nogmaals zij gesteld, dat deze vraag in strikte zin geheel buiten mijn onderwerp is gelegen, waar de voordracht alleen wilde gaan over de relatie tussen krijgsmacht en samenleving. De kwestie van de gevechtsmotieven ligt te ver buiten mijn professionele kennis om daarover nog meer te kunnen zeggen.

Door verschillende heren, met name door de overste *Backer* en de majoor *Van Hoof*, is gesteld, dat bij de motivering en de weerbaarheidstimulering de andere maatschappelijke instituten verstek laten gaan en er dan toch iets door het leger zal moeten worden gedaan. Het klinkt aannemelijk, maar het gevaar dat we daarin spoedig te ver gaan zie ik, toch wel, al zal dat in Nederland misschien niet zó gauw gebeuren. Als er iets wordt gedaan aan voorlichting, moreelszorg en zelfs aan politieke vorming, dan is dat nuttig. Ik heb alleen willen waarschuwen tegen twee dingen: er te veel waarde aan hechten als het gaat om een versterking van het gevechtsmoreel, en het te simpel en systematisch brengen van dergelijke dingen. Ik zou veel liever zien dat men zei de geesten in de krijgsmacht wakker te willen maken voor allerlei actuele kwesties, onder afwijzing van een indoctrinerend eenrichtingsverkeer. Mijn voorkeur gaat uit naar het overdragen van maatschappelijke kennis en inzicht aan beroepsmilitairen, die nu eenmaal, noodzakelijkerwijs, in een bepaald maatschappelijk instituut zijn „opgesloten” en daardoor, zoals functionarissen in andere instituten, gemakkelijk bevangen kunnen worden in een te grote concentratie, op het eigen beroep en het eigen milieu.

Te stellen, dat andere instituten tekort schieten is één ding, maar het verdedigen van een aanvulling door de krijgsmacht is nog iets anders. Uiteindelijk is van vrijwel elk maatschappelijk instituut wel te zeggen, dat men functies van een ander in gebreke blijvend instituut zou kunnen overnemen, maar juist is het daarom nog niet. Er zijn zeer acceptabele argumenten te vinden, waarom grote bedrijven zich zouden kunnen bezighouden met de woningbouw voor en de vrijetijdsbesteding en culturele achterstand van hun arbeiders. Indien men iets doet waar elke voorziening ontbreekt (b.v. in ontwikkelingsgebieden), dan is dat te prijzen, maar op het ogenblik dat er voldoende andere instanties zijn om zich daarmee bezig te houden, worden dergelijke bemoeienissen veel minder te rechtvaardigen.

Het is — terugkerend naar de situatie van de krijgsmacht — bepaald niet onjuist indien, zoals in de V.S. ook gebeurt, van de zijde van de krijgsmacht gegeven wordt op bepaalde lacunes in opvoeding en onderwijs, maar het gaat niet aan zonder meer in de plaats van opvoeding en onderwijs te treden.

Het is mogelijk, mijnheer de voorzitter, dat er nog punten onbeantwoord zijn gebleven. Indien dit zo zou zijn, heb ik de neiging te zeggen, dat ik toch reeds te veel beslag op mijn toehoorders heb gelegd om ook op die punten nog uitvoerig in te gaan.

De Voorzitter:

Professor Van Doorn, u begon de beantwoording van de vragenstellers met

te zeggen dat u zich in een moeilijk parket bevond, omdat u niet in uw sterkste punt was aangevallen. Ik moet zeggen dat ik mezelf in een bijzonder moeilijk parket bevind, ik heb dit al tot uiting gebracht door te zeggen dat ik diep medelijden met mezelf had dat ik na uw boeiende voordracht een slotwoord zou moeten spreken. Want u heeft zoveel vraagstukken opgeroepen dat de verleiding natuurlijk bijzonder groot is daar één bepaald uit te lichten. De andere sprekers hebben dat ook gedaan, ze hebben zich bijna allemaal op één punt gericht. De verleiding zou natuurlijk heel groot zijn dit ook te doen, maar ik geloof niet dat dit juist is. Aan de andere kant is het heel moeilijk alle facetten welke u onder de loep heeft genomen, nu nog aan een korte beschouwing te onderwerpen.

U bent begonnen met terecht te stellen dat de krijgsmacht van huis uit een instrumentale rol heeft vervuld en u heeft daarvoor de oorzaken opgenoemd. U heeft gesteld dat eerst de gebondenheid aan de vorst en het dienen van dynastieke belangen de krijgsmacht min of meer bepaalde en dat in de vorige eeuw de verandering zou zijn ingetreden doordat een volksleger is ontstaan. Nu meen ik dat ondanks het ontstaan van een volksleger ook toen door het toegenomen nationalisme toch die instrumentale rol van de krijgsmacht tot en met 1918 is blijven bestaan. Mocht de directe invloed van de vorst, dat is per land natuurlijk verschillend, op deze krijgsmacht zijn gewijzigd, de nationale gevoelens maakten dan dat dit toch met de vorst samen een exponent bleef van het land en een zuiver instrumentale rol aan deze krijgsmacht bleef toegedacht.

U heeft ook gesteld dat sindsdien belangrijke veranderingen zijn ingetreden, in het bijzonder doordat de totale oorlog zijn intrede heeft gedaan en dat de bewapeningswedloop, vooral na de tweede wereldoorlog, een grote hoogte heeft bereikt. Nu meen ik, maar dit is een stokpaardje van mij, dat de totale oorlog altijd heeft bestaan, maar dat het alleen was de beperkte mogelijkheid tot het gebruiken van alle bronnen waardoor deze niet zo'n omvang kon nemen als het heden ten dage het geval is. Maar dat men toch altijd ernaar heeft gestreefd alle bronnen waarover, of een vorst of een land, kon beschikken aan deze strijd te doen deelnemen. Ik meen ook dat de bewapeningswedloop al voor 1914 een vrij grote invloed heeft uitgeoefend. Die bewapeningswedloop lag toen, we kunnen misschien stellen van de negentiger jaren tot 1914, niet zozeer op het materiële terrein, waar ze na de tweede wereldoorlog is komen te liggen, maar in het personele vlak. Want u zag dat verschillende potentiële tegenstanders telkens de diensttijd verlengden om hun effectieven groter te maken.

Daarnaast heeft u gesteld dat op het ogenblik de taak van een krijgsmacht meer is de oorlog voorkomen dan hem daadwerkelijk voeren. Ook dat meen ik is niet helemaal iets nieuw. Want de oude Romeinen zeiden reeds; wil men de vrede, zo bereide men zich ten oorlog. Met andere woorden, men zag toen al in, dat om vrede te handhaven een bepaalde bewapening, een bepaalde weerbaarheid dringend noodzakelijk was.

Nadat u dit heeft gesteld, van deze instrumentale rol welke langzamerhand geleidelijk aan verloren is gegaan, komt u dus toe aan de vermaatschappelijking van deze krijgsmacht welke zich zal moeten voltrekken, waarbij tegengestelde factoren zich voordoen. Nu meen ik dat die maatschappelijke voltrekking in de eerste plaats bijzonder wordt bemoeilijkt doordat krijgsmachten nu eenmaal

de neiging hebben conservatief te zijn, dat ligt nu eenmaal in de aard van het beroep. Daarnaast geloof ik en u ziet dat ook overal geschieden, dat het bijzonder moeilijk is dit van één kant uit te doen; u heeft er zelf op gewezen. Vooral wanneer een krijgsmacht weinig weerklank vindt uit de maatschappij, waar hij toch één geheel mee zou moeten vormen en ik geloof dat dit bijzonder voor ons land geldt, waar deze weerklank uit de maatschappij nog altijd onvoldoende is. Nog altijd hoort men de kreten van „kastegeest" en ik kan u verzekeren, uit eigen ervaring, dat een kastegeest, ten minste voor zover ik dat mag beoordelen voor de landmacht, al sinds het einde van de vorige eeuw beslist niet meer bestaat. Bovendien wat men dan als kastegeest aanmerkt, vindt men ook terug in talloze andere beroepen, die zich ook dikwijls min of meer op een bepaalde code terugtrekken of een bepaalde gesloten gemeenschap vormen. Wij hebben allerlei voorbeelden hoe moeilijk deze zaak eigenlijk ligt en dit is in ieder land verschillend. Een bepaald voorbeeld zou ik willen noemen van deze min of meer vermaatschappelijking, welke na 1918 oorspronkelijk misschien iets gemakkelijker ging in die landen waar de staatsvorm reeds langer of korter was gewijzigd; maar ook daar, ik neem dan Frankrijk, heeft men toch grote moeilijkheden ondervonden. Want in Algerije, waarover u ook even terloops heeft gesproken, is toch ook gebleken dat er een groot verschil bestond tussen zoals we maar bij name zullen noemen de para's, de dienstplichtigen en de reserve-officieren, die daar werden ingezet. De para's die in volle overtuiging de bevolking wensten bij te brengen dat zij het bij het goede eind hadden, terwijl juist de klachten over het optreden in het algemeen van het Franse leger voortspuiten uit de dienstplichtigen en de reserve-officieren, die dat hadden moeten aanzien, hadden moeten doormaken, of zelfs misschien aan hadden moeten meewerken.

Dat ook de publiciteit een moeilijk punt is, kan ik u eveneens een voorbeeld noemen. Op een gegeven moment heeft de commandant van Norad, dat is de gecombineerde luchtverdediging van de Verenigde Staten en Canada, de grootste moeilijkheden gekregen toen hij in Canada een persconferentie heeft gegeven. De daarmee gewekte ontsteltenis en de kritiek van de Canadese regering, aangezien de Canadezen nog vallen onder de Kings-regulations en dus niet mogen praten zonder toestemming van het War-office, trad de Amerikaanse generaal Kuter tegemoet met: „kijk eens, als ik in *mijn* land één keer een persconferentie zou weigeren, kan ik de volgende dag ontslag nemen." U ziet in elk land liggen deze dingen verschillend en daardoor geloof ik ook dat het bijzonder moeilijk is. Daar komt nog bij dat het nationalisme langzamerhand aan het vervagen is en dat wij nu deel uitmaken, de een meer en de ander minder, maar toch van een grote gemeenschap, die probeert een westelijke ontwikkeling, de westelijke levensbeschouwing en de westelijke maatschappij te handhaven. Ik geloof dat ook daarbij een grote moeilijkheid vormt de krijgsmacht er van te doordringen dat zij een deel is van een veel groter geheel. Dat het in het bijzonder moeilijk is de dienstplichtige die in de krijgsmacht dient de overtuiging bij te brengen dat hij daarvoor eventueel zijn leven moet veil hebben. Ik ben het met u eens dat een ideologisering van de mensen, die in de krijgsmacht dienen, zijn zeer kwade kanten zou hebben, ik geloof bovendien ook dat het bijbrengen van een dergelijke ideologie in de krijgsmacht zou falen. Ik geloof dat de krijgsmacht alleen kan voortbouwen op hetgeen al reeds in de maatschappij is tot stand gebracht, dus wat op

school en in het gezin als basis is gelegd. Hierop zouden wij dan kunnen voortbouwen zonder in een bepaalde ideologie te geraken. Maar we hebben dit al meer geprobeerd, het is alweer niets nieuws. Vóór de oorlog hebben wij ook al geprobeerd fouten welke wij dachten dat aan de opleiding, aan de voorontwikkeling voor het in dienst komen kleefden, recht te zetten en het is ons niet gelukt. Nu geloof ik ook niet dat het alleen lag aan de te korte dienstdienst, maar ik meen dat wanneer men een jongen van 19 jaar in dienst krijgt, die 19 jaar onder andere invloeden heeft geleefd, men hem niet binnen een jaar zover kan brengen dat hij geheel andere gedachten en opvattingen gaat koesteren. Toch geloof ik dat het noodzakelijk is dat de maatschappij hiervan wordt doordrongen. Ik meen aan de andere kant dat de moeilijkheden uit Korea en de moeilijkheden welke zijn gesignaleerd door de schrijver Marshal in zijn boek van „Men under fire”, voor een groot deel voortspruiten uit het onvoldoende op de hoogte zijn van de mensen waarvoor zij eigenlijk deze strijd moesten strijden. Ik meen dat een bepaalde overtuiging en voor beroepsmilitairen zeer zeker ook een bepaalde code, een bepaalde levensopvatting, bij het voeren van de werkelijke strijd van bijzonder groot nut kunnen zijn.

Hiermee zou ik willen besluiten. Ik wil u graag heel hartelijk bedanken voor wat u vanavond voor ons in het licht heeft gesteld. Ik ben er van overtuigd dat wanneer wij het orgaan nog eens op ons gemak doorlezen, er talloze zaken zullen blijken waarover wij nog eens flink en diep zullen moeten nadenken. Misschien vinden wij dan zelfs wel titels voor een volgende voordracht of voor een nadere studie. Ik dank u hiervoor recht hartelijk. Ik dank de debaters voor wat zij hebben bijgedragen voor de verlevendiging van deze avond en hiermee sluit ik deze bijeenkomst. (Applaus).

SAMENVATTING

1. *De rol van de krijgsmacht is in vele landen lange tijd louter „instrumenteel geweest.* Weinig kennis van maatschappelijke ontwikkelingen, geen bemoeienis met of oordeel over politieke kwesties, onvoorwaardelijke trouw aan het staatshoofd (la grande muette).
2. *In de laatste decennia is deze rol fundamenteel aangetast.* De krijgsmacht raakt, gewild of ongewild, betrokken bij maatschappelijke, ideologische en politieke tegenstellingen en speelt daarin somtijds zelfs een actieve rol. Men kan spreken van een crisis in de traditionele relatie tussen strijdkrachten en samenleving.
3. *Dit is een wereldwijd verschijnsel.* Van invloed zijn met name: de ideologisering van de internationale tegenstellingen (communisme—democratie), de terugtocht van het Westen uit voormalige koloniale gebieden, voorts de instabiliteit der nieuwe staten en hun tendentie tot militaire regimes. Leer van „la guerre révolutionnaire” en van „political warfare”.
4. *Nieuwe formules voor de nauwere relaties tussen krijgsmacht, politiek en maatschappij zijn noodzakelijk.* Daarbij speelt ook het karakter van de moderne strijdkrachten (organisatorisch, mentaal, economisch) een grote rol.

5. Allereerst zal een evenwicht moeten worden gevonden tussen *militair-institutionele autonomie en maatschappelijke integratie*. De krijgsmacht zal de eigen functies moeten vasthouden en verstevigen, maar tevens dienen te functioneren als orgaan van een maatschappelijk en politiek bestel.
6. Voorts moet een middenweg worden gevonden tussen *professioneel instrumentalisme en politieke ideologisering*. Bij afwijzing van het eerste dreigt overtrekking van het tweede. De roep om „democratisering” van de krijgsmacht.
7. *Een consequente verdere doordenking van de krijgsmacht als maatschappelijk instituut is broodnodig*. Het „self-image” van de militair, de motieven van zijn persoonlijke inzet en de maatschappelijke rol van zijn organisatie zijn er direct mee gemeoid.

MEDEDELINGEN VAN HUISHOUDELIJKE AARD

VERSLAG OVER DE FINANCIËLE TOESTAND VAN DE VERENIGING

(1 oktober '62—30 september '63)

<i>Ontvangsten:</i>		<i>Uitgaven:</i>	
Contributies ..	f 19.489,86	Drukker	f 13.502,01
„ '63/'64 ..	1.380,—	Onkosten	„ 1.697,78
	<u>f 20.869,86</u>	Honoraria	„ 3.338,89
Tegemoetkoming onkosten	„ 4,75	Secretaris-Penningmeester	„ 1.962,64
Advertenties	„ 1.037,50	Inventaris	„ 111,95
		Restitutie teveel betaalde	
		contributie	„ 30,—
		Kosten vergaderingen	„ 355,30
		Saldo	„ 913,54
	<u>f 21.912,11</u>		<u>f 21.912,11</u>

BALANS PER 30 SEPTEMBER 1963

<i>Debet:</i>		<i>Credit:</i>	
Saldo giro	f 5.076,80	Secretaris-Penningmeester	f 208,87
Saldo kas	nihil	Drukker	„ 2.068,36
Contributies	„ 10.155,—	Honoraria	„ 73,70
Inventaris	p.m.	Onkosten	„ 182,52
Advertenties	„ 2.337,50	Saldo	„ 15.035,85
	<u>f 17.569,30</u>		<u>f 17.569,30</u>

De secretaris-penningmeester,
W. F. TEN BOSKE.

Gecontroleerd en akkoord bevonden,

de Commissie van onderzoek, ingesteld ingevolge artikel 26 van het Reglement.

's-Gravenhage, 15 oktober 1963.

De Commissie voornoemd,

J. J. BIJL, Kolonel G.S.
C. L. J. VAN LENT, Majoor M.A.
L. C. VAN ZUTPHEN, Kapitein M.A.

BEGROTING VAN INKOMSTEN EN UITGAVEN 1963/'64

<i>Ontvangsten:</i>		<i>Uitgaven:</i>	
Saldo giro per 30 sept. '63 ..	f 5.076,80	Secretaris-Penningmeester	f 1.675,—
Contributies	„ 27.000,—	Honoraria en salarissen	„ 1.900,—
Advertenties	„ 2.300,—	Honoraria W.J. 1963	„ 2.300,—
		Drukken W.J. 1963	„ 9.000,—
		Drukken voordrachten en conv.	„ 10.500,—
		Kosten vergaderingen	„ 600,—
		Diverse onkosten	„ 1.750,—
		Saldo	„ 6.701,80
	<u>f 34.426,80</u>		<u>f 34.426,80</u>

BESTUUR

Het Bestuur van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap is thans als volgt samengesteld:

J. H. Couzy, Lt.-Generaal der Artillerie b.d., Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Voorzitter; *A. L. van den Berge*, Luitenant-Generaal Inf., Ondervoorzitter; *H. Dieters*, Lt.-Kol. KLu.; *Jbr. W. C. M. de Jonge van Ellemet*, Commandeur; *C. Koster*, Kolonel Generale Staf, directeur H.K.S., Redacteur Orgaan en W.J.; *A. C. Lamers*, Majoor der Mariniers; *Mr. F. R. Mijnlief*, Directeur-Generaal voor Openbare Orde en Veiligheid; *J. W. Thijssen*, Gen.-Majoor KLu.; *W. F. ten Boske*, Lt.-Kol. der Infanterie, Secretaris-Penningmeester, Sleddoornstraat 3, 's-Gravenhage, telefoon 322478.

NIEUWE LEDEN

1. Toegetroden in het verenigingsjaar 1962—1963 en nog niet vermeld in een voorgaande aflevering van het Orgaan.

's-Gravenhage: *G. D. Buurman van Vreeden*, 2e Lt. Inf.; *Drs. J. M. M. Hornix*; *Drs. D. Langelaar*.

Arnhem: *G. H. H. Schröder*, Lt.-Kol. Inf.

Breda: *P. D. van Tijn*, Cadet-Sergt.

Ede: *G. W. Willemsen*, Kapt. Art.

Leeuwarden: *L. G. Smit*, Lt.-Kol.; *K. v. d. Heide*, Majoor (thans Waddinxveen).

Slosterberg: *H. Gremmen*, Kapt. TD.

2. Toegetroden m.i.v. het verenigingsjaar 1963—1964:

's-Gravenhage: *A. W. v. d. Logt*, Kol. Art. b.d.; *Mr. Drs. B. v. d. Laan*; *J. Querens*.

Amersfoort: *P. A. F. Cavadino*, Ritm.

Arnhem: *E. H. Brongers*, Kapt. Vbld.

Ermelo: *H. van Veen*, Kapt.

Haarlem: *S. Visser*, Majoor.

't Harde: *J. A. W. Bos*, Kapt.

Harderwijk: *F. L. Baron van Hogendorp*, Kapt.

Den Helder: *M. J. Wolters*, Kapt. Marns.

's-Hertogenbosch: *M. M. J. Jansen*, Ritm.

Maastricht: *A-Kring Bescherming Bevolking Limburg a.*

Roosendaal: (*N.-Br.*): *J. D. Annevelink*, Kapt.

Voorburg (*Z.-H.*): *H. G. Tollenaar*, Maj. Vbld; *C. A. Hamel*, Kapt. Genie.

Voorschoten: *J. W. van Borselen*, Elnt. Marns.

Vught: *J. L. H. A. Antoni*, Brig. Gen. b.d.

N.B. Bevorderingen komen niet automatisch ter kennis van het secretariaat. Van een nodige correctie van adres of daarin verkeerd vermelde rang geve men kennis aan de Secretaris-Penningmeester, Sleddoornstraat 3 te 's-Gravenhage, telefoon 322478.

Vergeet VOORAL niet ons een nieuw lid op te geven!

ADVERTENTIETARIEVEN

De prijzen voor advertenties, die jaarlijks in alle afleveringen van het ORGAAN en WETENSCHAPPELIJK JAARBERICHT worden afgedrukt, bedragen (ten minste zes publicaties, tussen november en juli):

voor 1/1 pag.,	zetspiegel	11x18½ cm	f 500,—
voor 1/2 pag.,	"	9x11 cm	f 260,—
voor 1/4 pag.,	"	4x11 cm	f 150,—

Voor afzonderlijke advertenties voor éénmaal in het W.J. of het ORGAAN zijn deze prijzen resp. f 125,—, f 75,— en f 45,—.

Opdrachten kunnen worden gezonden aan Drukkerij CEDO NULLI, Wagenstraat 37, 's-Gravenhage (Tel. 070—184466).

Procédé: boekdruk.

Autotypieraster 40.

Bij inzending van matrijzen worden geen stypekosten in rekening gebracht.